

ΓΝΩΣΤΙΚΗ,
Η
ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΓΝΩΣΕΩΝ
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΚΘΕΣΙΣ,

ΥΠΟ
ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ.

ἐπιστάσις
Σ. ΓΛΑΥΚΩΠΙΔΟΥ.

ΘΕΟΝ ΣΕΒΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΑ
(Ὁδὸς Ἀνακτορίων, Ἀριθ. 26.)

1849.

685

ΓΝΩΣΤΙΚΗ,
Η
ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΓΝΩΣΕΩΝ
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΚΘΕΣΙΣ,

ΥΠΟ
ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ.

ἐπιστολίᾳ
Σ. ΓΛΑΥΚΩΠΙΔΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΥΠΟΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΙΣ

1849.

ΤΙΣΤΙΚΗ

Η

ΕΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΩΝ ΜΕΛΕΩ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΟΥ ΚΑΙ

ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΤΩΝ ΠΛΗΡΗΘΥΝΩΝ

ΓΕΩΝ ΣΚΕΥ

ΣΤΑΘΕΡΑ ΕΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

(Ὅδος Ἀνακτορῶν Νο. 26.)

ΤΩ ΑΠΡΟΛΗΠΤΩ ΚΑΙ ΦΙΛΑΛΗΘΕΙ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ.

Οὐδὲ τῶν τοῦ ἀνθρώπου γνώσεων ἡ σύντομος αὕτη ἔκθεσις, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν, ὣν ὁ ταύτην συγγράφας ἐδίδαξε, τὸ φῶς ἐπιδεῖν ἔμελλεν, εἰ μὴ περιστάσεις ἀληθῶς κατεπείγουσαι, ἀναγκαίαν καὶ αὐτῆς, ὥς καὶ τινων ἐτέρων, καθίστασαν τὴν ἔκδοσιν.

Καὶ γὰρ, φίλτατε ἀναγνώστα, καὶ μεμνημένος, καὶ ἀκούων, καὶ ἀναγινώσκων οἶδας, ὅσα καὶ οἶα καὶ ἔρρέθη, καὶ ἐπράχθη, καὶ ἐξεδόθη κατ' αὐτοῦ, καὶ ἃ ὑπέστη δεινὰ, καὶ οἷς τισι παλαίων ἔτι καὶ νῦν διατελεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἐπαύσαντο οἱ καλοὶ αὐτοῦ διώκται, οἱ μὲν ἐξ ἀσυγγνώστου ἀγνοίας, οἱ δὲ δι' αἰτίας ὅλως ἀνθρώπου, τοῦ μὴ ψευδομένου τὸ ὄνομα, ἀναξίας, Ὑλιστὴν, Ἄθεον, Πανθεῖστὴν, Θεῖστὴν, Λούθηρον, Καλξῖνον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὁμοῦ ἀποκαλοῦντες, καὶ παντοίως κατ' αὐτοῦ ῥαδιουργοῦντες, καὶ βλάπτειν αὐτὸν σπεύδοντες.

*Ὅπως οὖν γνώσῃς, πόσῃς καὶ δικαιοσύνης, καὶ εὐθύτητος, καὶ εἰλικρινείας, καὶ κρίσεως ἔχεται τὰ κατ' αὐτοῦ δραματουργηθέντα, καὶ μέχρι τῆς σήμερον δραματουργούμενα, μὴ παρέργως διέλθῃς τὸ πονημάτιον τοῦτο· εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο, τὸ γοῦν ἐν γνώσει περὶ τοῦ συγγράψαντος κρίνειν, ὅς ἐστὶ καὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ὁ σκοπὸς, πάντως σοι προσγενήσεται.

ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ τῶν τοῦ ἀνθρώπου γνώσεων ἐν γένει.

1.

Ὁ τῶν ὅλων ἀπειροτέλειος Θεὸς παντοίας τῷ ἀνθρώπῳ παρέσχε ψυχικὰς δυνάμεις, καὶ σωματικὰς αἰσθήσεις, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν αὐτὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, συντελούσας.

2.

Καὶ αἰσθήσεις μὲν σωματικὰς δέδωκεν αὐτῷ τὴν ὄρασιν, ἀκοήν, ὄσφρησιν, γεῦσιν καὶ ἀφὴν, δι' ἐκάστην τούτων ἐν προσδιορίσας ἰδιαίτερον ὄργανον, τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τὴν πρώτην, τὰ ὠτα διὰ τὴν δευτέραν, τὴν ῥίνα διὰ τὴν τρίτην, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν οὐρανίσκον διὰ τὴν τετάρτην, καὶ ὅλον τὸ σῶμα διὰ τὴν πέμπτην, δι' ὧν διαφόρως διατίθεσθαι πέφυκεν.

Ἐν δὲ τῇ ψυχῇ ποικίλας ἐνέθηκε δυνάμεις· Γνωστικὰς, Συναισθητικὰς, Βουλευτικὰς, Λογικὰς, Εἰδοποιητικὰς, Ἐκτικὰς, καὶ τέλος Θεοσεβικὰς, δι' ὧν παντοίως ἐνεργεῖν δύναται.

3.

Ἄλλα καὶ αἱ σωματικαὶ αἰσθήσεις, καὶ τῆς ψυχῆς αἱ ἔμφυτοι δυνάμεις ἀργαὶ καὶ ὅλως ἀδρανεῖς διέμενον ἂν, εἰ μὴ καὶ δι' ἐκάστην τούτων, καὶ πολλὰς ἐν ταύτῳ, καὶ διὰ πάσας ὁμοῦ κατὰλληλα ὑπῆρχεν ἀντικείμενα, δι' ὧν μετὰ λόγου ἀναπτυσσόμεναι, τὸ ἴδιον ἐκάστη ἐξεπλήρου ἔργον, ὑπὲρ οὗ τῷ ἀνθρώπῳ ἐδωρήθησαν.

4.

Τοιαῦτα δὲ ἀντικείμενα ἐστὶ, πρῶτον καὶ κύριον, αὐτὸς ὁ τῶν ἀπάντων Κτίστης καὶ Δημιουργός, καὶ δεύτερον πᾶσα ἡ Κτίσις Αὐτοῦ· αὐτὸς δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ δημιουργήματα.

5.

Ὑπὸ διαφόρων οὖν ἀντικειμένων ὁ ἄνθρωπος διατιθέμενος, καὶ ἐπ' αὐτῶν διὰ τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἐνεργῶν, καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων παντοίας μαρθάνει ιδιότητος.

Καὶ διὰ μὲν τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀντιληπτικῆς τῆς ψυχῆς δυνάμεως, πάντων ἀντιλαμβά-νεται τῶν ὁρατῶν, οἷον χρωμάτων, σχημάτων, μεγεθῶν, ἀποστάσεων καὶ κινήσεων. Διὰ δὲ τῆς ἀκοῆς, τῶν ἀκουστικῶν, κρότων δηλαδὴ, ἤχων, φωνῶν, λόγων, ἀρμονικῶν. Διὰ τῆς ὀσφρήσεως, τῶν ὀσφραντικῶν, εὐοσμικῶν καὶ δυσοσμικῶν. Διὰ τῆς γεύσεως, τῶν γευστικῶν, γλυκῶν, πικρῶν, ὀξεῶν, ἀλμυρῶν. Διὰ τῆς ἀφῆς τέλος, τῶν θερ-

μῶν, ψυχρῶν, λείων, τραχέων, μαλακῶν, σκληρῶν κ. τ. λ., πάντων δηλαδή τῶν εἰς τὴν ἑξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν αὐτὴν αἴσθησιν ἀναφερομένων ἀπτῶν καὶ αἰσθητῶν.

6.

Διὰ τῶν αὐτῶν δὲ καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, τὴν φύσιν τῶν ὄντων διερευνῶν, τὰς πρὸς ἄλληλα ἀνακαλύπτει σχέσεις αὐτῶν, καὶ τοὺς νόμους, καθ' οὓς, καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς, τὰ περὶ αὐτὰ συμβαίνει φαινόμενα ἐξιχνιάζει, παντοίας τε λαμβάνει γνώσεις, καὶ παμπληθεῖς ἐφευρίσκει τέχνας, καὶ διαφόρους ἐπινοεῖ ἐπιστήμας.

Πρὸς αὐτὸν τέλος τὸν Θεὸν τῶν ἀπάντων καὶ νοῦν καὶ καρδίαν ἀνατείνων, καὶ φωτίζεται ὑπ' Αὐτοῦ, καὶ ἐμπνέεται, καὶ τῇ πανσθενεῖ τοῦ Θεοῦ πνεύματος δυνάμει καὶ διαμορφοῦται καὶ διαπλάττεται, καὶ ἔνθεος, καὶ τέκνον ἀληθῶς Θεῖον Αὐτοῦ ἀποκαθίσταται, Αὐτὸν σεβόμενος καὶ ἀγαπῶν καὶ Αὐτῷ μόνῳ λατρεύων, ἀπάντων καὶ ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος Αὐτὸν ποιούμενος, πάντα τε πρὸς μόνῃν αἰώνιον Αὐτοῦ δόξαν πράττων, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐξασκῶν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενος.

Οὕτω δὲ καὶ τοῦ πρωτίστου καὶ ἐσχάτου ἐπιτυγχάνει σκοποῦ, δι' ὃν καὶ δεδημιούργηται.

7.

Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι πρωτίστη τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων αἰτία, Αὐτὸς ἐστὶν ὁ τῶν

ὅλων Θεός, ὁ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις καὶ τὰ ἀνῆ-
κοντα αὐταῖς ἀντικείμενα τῷ ἀνθρώπῳ παρασχών.

Δευτέρα δὲ, οἷον πηγὴ, ἢ ψυχὴ ἐστίν, ἢ τὰς
δυνάμεις ταύτας ἔχουσα, καὶ τὰ σπέρματα τῶν
γνώσεων ἐν ἐαυτῇ φέρουσα.

Τρίτη, ἀφορμὴ τις αὐτῶν οὔσα, αἱ ἔμφυτοι
τῷ ἀνθρώπῳ χρεῖαι, ὑφ' ὧν συνεχόμενος, πρὸς δε-
ραπίαν αὐτῶν κατεπείγεται· ἢ τε τῶν ὄντων ποι-
κιλία, καὶ τὰ περὶ αὐτὰ θαυμασία φαινόμενα,
τὰ πρὸς θεωρίαν αὐτὸν ἐποτρύνοντα, ὃ τε κατὰ
μικρὸν ἀναπτυσσόμενος, καὶ εἰς ὕψιστον βαθμὸν
ἐξαπτόμενος διακαέστατος τοῦ εἰδέναι ἔρως· καὶ
τέλος. Αὐτὸς πάλιν ὁ Πλάστης καὶ Δημιουργός,
ὡς πρῶτιστος σκοπὸς καὶ ἔσχατον τέλος καὶ
τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας, καὶ τῆς ἐπ' ἀπειρον
τοῦ ἀνθρώπου τάσεως, καὶ τῆς ἐπ' ἀπειρον τει-
νούσης θεοσεβικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ὧν καὶ
θεωρούμενος.

8.

Εἰ καὶ αἱ ἀπὸ τοιούτων αἰτιῶν μέχρι τοῦδε
προκύψασαι ἀνθρώπιναι γνώσεις, καὶ αἱ δι' αὐ-
τῶν συγκροτηθεῖσαι καὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι,
τοσαῦται εἰσὶ καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ποικι-
λίαν, ὥστε εἰς θαυμασμὸν διεγείρειν τὸν ἀπλῶς
ἐπελθεῖν αὐτὰς κατὰ πρῶτον βουλόμενον, ὡς
μηδεμίαν ὁρῶντα μεταξὺ αὐτῶν ἀναφορὰν, ἢ
συνάφειαν· ἀλλ' οὖν, εἴ τις μετὰ τῆς θεούσης αὐ-
τὰς παρατηρήσει ἐπιστασίας καὶ προσοχῆς, καὶ

τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ἀνερευνήσει, διαφόρους μεταξὺ αὐτῶν ἀνακαλύπτει ἀναφορὰς καὶ σχέσεις, δι' ὧν ἀλλήλαις συνδέονται.

9.

Τῶν τοιούτων τοίνυν ἀναφορῶν καὶ σχέσεων ἡ θεωρία, εἴτε ἡ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων γενικὴ πραγματεία, Γνωστικὴ προσαγορεύεται.

Ὅθεν καὶ πρὸς πληρεστέραν τῶν κατ' αὐτὴν διασάφησιν, πρῶτον μὲν γενικώτερον τὰ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων θεωρηθήσεται, καὶ εἰς ἀρχὰς τινὰς ἀναχθήσεται· εἶτα δὲ μερικώτερον τὰ περὶ αὐτῶν διερευνηθήσεται, ὥς ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον γίνεται.

10.

Τῶν εἰς τὸ γινώσκειν παροτρυνουσῶν ἀφορμῶν πρωτίστη ἐστὶν αἱ τῷ ἀνθρώπῳ ἐμπεφυκυῖαι σωματικαὶ ἀνάγκαι· πρὸς γὰρ τὴν τούτων θεραπείαν ἐκ φύσεως διεγειρόμενος, τὰς διαφόρους τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων ιδιότητας, τὰς εἰς αὐτὴν συντελούσας, παρατηρεῖν κατεπείγεται· καὶ τὰς μὲν ὁμοιότητα τινὰ ἔχουσας εἰς ἓν συνάπτειν καὶ θεωρεῖν· τὰς δὲ διαφόρους αὐτὸν διατιθείσας κατὰ μέρος ἐρευνᾶν. Οὕτω δὲ τὰ τοιαῦτα ὄντα θεωρῶν, καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ταῖς ἑαυτοῦ ἐπισυνάπτων, τὰς ἀρχὰς γνώσεων τινῶν, σχέσιν τινὰ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσῶν, κατὰ λόγον συνεστήσατο.

11.

Οὕτω δὲ τὴν ἑαυτοῦ πλουτίσας μνήμην, καὶ ταῖς αὐταῖς ὑπέικων σωματικαῖς ἀνάγκαις, διὰ τὴν αὐτῶ ἐνοῦσαν εἰδοποιὸν δύναμιν, οὐ μόνον τὰς ὑπ' αὐτοῦ παρατηρηθείσας ιδιότητας μιμεῖσθαι ἤρξατο, καὶ τὰς αὐτοῦ μιμήσεις ταῖς τῶν ἄλλων συνδέειν, ἀλλὰ καὶ παντοίας τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων τροποποιήσεις κατὰ μικρὸν ἐπενόησε, καὶ ἄλλας ὁμοίας γνώσεις κατὰ λόγον συνεκρότησε.

12.

Ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῶ τέλος ἀναπτυσσομένου ἔρωτος τοῦ εἰδέναι ἀναφλεγόμενος, καὶ τὰς αἰτίας τῶν παρ' αὐτοῦ παρατηρηθέντων ἠρεύνει. Τὰς ἑαυτοῦ δὲ ἀνακαλύψεις ταῖς τῶν λοιπῶν προστιθεῖς, ἄλλας γνώσεις, ἀναφορὰν πρὸς ἀλλήλας ἐχούσας, συνέδησε. Καὶ οὕτως αἱ τοῦ ἀνθρώπου γνώσεις, ἀπλᾷ τινὲς καὶ μεμονωμέναι παρατηρήσεις τὸ κατ' ἀρχὰς οὔσαι, εἰς τοσαύτας τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ποικιλίαν καὶ ἱστορίας, καὶ τέχνας, καὶ ἐπιστήμας κατὰ μικρὸν προήχθησαν.

13.

Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἑαυτὸν ὥς γινώσκοντα διερευνήσῃ, καὶ τὰς γνωστικὰς αὐτοῦ δυνάμεις μετὰ προσοχῆς παρατηρήσῃ, παντοίας τῆς ψυχῆς μαθαίνει ιδιότητας.

Ὅθεν καὶ αἱ γνώσεις αὐτοῦ εἰς δύο διαιρεῖσθαι ἔχουσιν· εἰς γνώσεις, περὶ τὸν ἄνθρωπον, ὥς

γινώσκοντα θεωρούμενον, αναφερομένας, καὶ εἰς γνώσεις, τὰ ὑπ' αὐτοῦ γνωσκόμενα ἀφορώσας.

14.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ λόγου ὀδηγούμενος, ἢ συνάπτει μόνον τὰς ὁμοειδεῖς γνώσεις αὐτοῦ, σκοπὸν ἔχων τὴν μετὰ λόγου αὐτῶν ἔκθεσιν (10). ἢ τροποποιεῖ τὰ περὶ αὐτὸν ὄντα, εἰς τὴν μετὰ λόγου ἐπίτευξιν σκοποῦ τινὸς ἀποβλέπων (11). ἢ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων διερευνᾷ, τὴν ἐν αὐτοῖς μετὰ λόγου ἐκζητῶν ἀλήθειαν (12). ἔπεται, ὅτι αἱ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου γνωσκόμενα αναφερόμεναι γνώσεις, ἢ ἱστορικαὶ εἰσὶ, δι' ὧν ὁ πολυμαθὴς ἀναδεικνύεται· ἢ τεχνικαὶ, δι' ὧν ὁ τεχνίτης ἀναφαίνεται· ἢ τέλος ἐπιστημονικαὶ, δι' ὧν ὁ φιλόσοφος συναπαρτίζεται.

Περὶ τῶν τοιούτων οὖν γνώσεων μερικώτερον διαληψόμεθα, ἀφ' οὗ γενικώτερον τὰ εἰς αὐτὰς ἀναφερόμενα θεωρήσωμεν.

15.

Πρῶτον τοίνυν τὰ περὶ τὸ γινῶσκον παρατηροῦντες συμβαίνοντα, μαυθάνομεν, ὅτι γινώσκειν καὶ βούλεσθαι τὰ γενικώτερα εἰσὶ περὶ αὐτὸ φαινόμενα, καὶ ὅτι κατὰ τὴν κατ' ἀρχὰς περὶ τὸ γινώσκειν ἀναφαينوμένην δύναμιν, τὴν τοῦ αἰσθάνεσθαι δηλαδή, τὰ νεῦρα ὑπὸ τε ἐνστίκτων ἢ ἐμφύτων, καὶ ὑπὸ παντοίων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν προσβολῶν διεγείρομενα, συνδιεγείρει καὶ τὴν γινώσκουσαν δύναμιν· κατὰ δὲ τὸ βούλε-

σθαι, εἰς ταύτην ὑπηρετοῦντα, τοὺς μῦς καὶ τὰ λοιπὰ διατίθῃσι σώματα.

Ὡστε τὰ μὲν αἰσθήματα ἐκ τῆς εἰς τὰ ἡμέτερα ὄργανα ἐνεργείας τῶν σωμάτων ἐξήσθηται· ἡ δὲ βούλησις ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὀργάνων, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπενεργεῖ σωμάτων. Ἐπομένως δὲ, ἡ μὲν κατὰ τὸ πρῶτον φαινόμενον ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι παρατηρουμένη κίνησις, ἐκ μηχανικῶν πῶς παράγεται προσβολῶν· ἡ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον, ἐκ δυνάμεως προέρχεται, ἥτις τῶν σωματικῶν φύσει ἐστὶ διάφορος.

16.

Διὰ τοιούτων προσέτι παρατηρήσεων, μαυθάνομεν μερικώτερον, ὅτι οἰοῦδήποτε αἰσθήματος ἐν ἡμῖν διεγειρομένου, μία τις ἰδέα, ἡ ἔννοια προσλαμβάνεται· δύο δὲ προσγενομένων αἰσθημάτων, καὶ δύο τινὰς ἰδέας, ἡ ἔννοιας προσκτώμεθα· δύο δὲ ἡμῶν ἀντίλαμβανομένων ἰδεῶν, μία τις σύγκρισις, ἡ παράθεσις αὐτῶν γίνεται, καὶ μία τις ἀναφορὰ μεταξὺ αὐτῶν γινώσκεται· ταύτης δὲ γινωσκομένης, καὶ κρίσις, ἡ ἀπόφασις, εἴτε γνώσις ἐκτελεῖται· καὶ τότε εὐαρέστησις, εἴτε ἡδονή, ἡ δυσαρέστησις, εἴτε ἀλγηδὼν συνδιεγείρεται· καὶ ἐν ταύτῃ χρεῖα τις τοῦ προσοικειοῦσθαι μὲν τὴν πρῶτην, ἀποβάλλειν δὲ τὴν δευτέραν προσγίνεται.

Ὅθεν καὶ τῆς ἀναφορᾶς γινωσκομένης, ἦν τὰ αἰσθήματα ἔχει ὥς πρὸς τὴν κατοχὴν τῆς εὐαρεστήσεως, ἡ πρὸς τὴν ἀποβολὴν τῆς δυσαρεστή-

σεως, καὶ ἔφεσίς τις ἐν ἡμῖν ἀναφαίνεται, πάσης
ἐπιθυμίας καὶ πάθους ἀρχὴ ὑπάρχουσα.

17.

Τοιαῦτα τινὰ ἐστὶ τὰ περὶ τὸ γινῶσκον φαι-
νόμενα, ἅπερ τῆς λεγομένης Ψυχολογίας ἐστὶν
ὑπόθεσις, καὶ περὶ ὧν κατωτέρω, ὅσον τῇ πα-
ροῦσῃ ἀνήκει πραγματεία, λεχθήσεται.

18.

Δεύτερον· τὰς ὡς πρὸς τὰ γινωσκόμενα ἀνα-
φερομένας γνώσεις ἡμῶν γενικώτερον θεωροῦν-
τες, μαθητόμεν, ὅτι αἱ μὲν ἱστορικαὶ κληθεῖσαι
περὶ τὸν θρησκευτικόν, καὶ τὸν φυσικόν, καὶ τὸν
τοῦ ἀνθρώπου ἐνασχολοῦνται κόσμον, τὰ διάφορα
αὐτοῦ μέρη μετὰ λόγου κατὰ τινα ἐξιστοροῦσαι
τάξιν.

19.

Αἱ δὲ τεχνικαὶ, ἐκ τῶν διαφορῶν τοῦ ἀνθρώπου
ἀναγκῶν, καὶ τῶν διαφορῶν τῆς φύσεως καλλονῶν
τὴν ἀφορμὴν λαβοῦσαι, περὶ παντοῖα βιομηχανικὰ
ἐπιτηδεύματα, καὶ διαφοροὺς καλλιτεχνίας περι-
στρέφονται. Αἱ μὲν γὰρ ἔμφυτοι αὐτῷ χρεῖαι,
περὶ παντοίας τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων τροποποιή-
σεις, εἰς θεραπέϊαν αὐτῶν συντελούσας, μετὰ λό-
γου ἐνασχολεῖσθαι αὐτὸν κατηνάγκασαν· αἱ δὲ
τῆς φύσεως καλλοναί, εἰς μίμησιν τοῦτον διεγεί-
ρουσαι, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ συναίσθησιν τοῦ καλοῦ
ἀναπτύσσουσιν, εἰς ἐπινόησιν παντοίων καλλιτε-
χνιῶν διηρέθισαν.

20.

Τῶν γὰρ ὑψηλῶν ὀρέων τὸ θέαμα, τὸ ὑπὲρ ἡ-
μας ἀχανὲς τῶν οὐρανῶν διάστημα, τῶν θαλασ-
σῶν καὶ τῶν ὠκεανῶν αἱ ἄβυσσοι, αἱ φοβεραὶ
τρικυμῖαι, οἱ τρομεροὶ λαίλαπες, τὰ καταπλη-
κτικὰ τῶν κεραυνῶν καὶ τῶν σεισμῶν ἀποτε-
λέσματα, κ. τ. λ. τὰς ιδέας τοῦ ὕψους, τοῦ με-
γαλείου, τοῦ θαυμαστοῦ διεγείροντα, τὰ μεγά-
λα καὶ ἑξαλλὰ ἐκεῖνα ἐμποιοῦσι πάθη, ἐξ ὧν
τοσαῦται τεχνικαὶ πηγάζουσι γνώσεις, τοῦ ὑψη-
λοῦ, τοῦ ὑπερόχου, τοῦ θαυμαστοῦ καλοῦ λεγό-
μεναι.

21.

Αἱ κοιλάδες δὲ, τὰ δάση, ἡ ἡσύχιος ἐρημία,
οἱ ῥυάκες, οἱ τάφοι, τῶν ἀστέρων καὶ τῆς Σελή-
νης ἡ θέα, ἡ γαλήνιος νύξ τὰς ἱλαρὰς ἐκείνας
ἐντυποῦσιν ιδέας, ἐξ ὧν τοσαῦτα ἱλαρὰ γεννῶνται
πάθη, καὶ τοσαῦται τεχνικαὶ γνώσεις, τοῦ ἱλαροῦ
ἢ συμπαθοῦς καλοῦ ὀνομαζόμεναι.

22.

Οἱ διάφοροι τελευταῖον λόφοι, αἱ χλοηφόροι πε-
διάδες, τὰ ποικιλόχροα ἄνθη, τὸ ἡδὺ τῶν πτηνῶν
ἄσμα, ἡ πραεὶα τῆς αὔρας πνοή, ἡ γελῶσα ἐν
γένει φύσις, τὰς ιδέας τοῦ χαρίεντος παράγουσι
καλοῦ, καὶ τὰ χαρίεντα ἐκεῖνα γεννῶσι πάθη, ἐξ
ὧν τοσαῦται εὐφοροσύνης γέμουσαι γνώσεις λαμ-
βάνουσιν ἀρχήν.

Οὕτω δὲ ὁ ἄνθρωπος τὰς ιδέας τοῦ ὕψους, τοῦ

θαυμαστοῦ, τοῦ ἑξαισίου κ. τ. λ. καὶ τοῦ ἱλαροῦ καὶ χαρίεντος λεγομένου καλοῦ προσκτώμενος, καὶ ταύτας παντοίως μετὰ λόγου ἐκτιθέμενος, τὰς βάσεις καταβάλλει τῶν λεγομένων ἐλευθέρων τεχνῶν, ἢ καλλιτεχνιῶν ἐν γένει, δι' ὧν τὰ τῆς ἀρχαιότητος παρήχθη ἀριστουργήματα.

23.

Τοιαύτην οὖν ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ αἱ περὶ τὰς τέχνας περιστρεφόμεναι γνώσεις, περὶ ὧν μερικώτερον ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται.

24.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω πως ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων διατίθεται, καὶ περὶ τὰ τεχνητὰ ἐνασχολεῖται, καὶ ἔρως τις τοῦ εἰδέναι μετὰ πλείονος ἀκριδείας, καὶ λόγου τοῦ ἀποχωρῶντος, καὶ τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ τὰς ιδιότητας, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλα σχέσεις, διεγείρεται· καὶ οὕτως ἐκ τῶν ἱστορικῶν καὶ τεχνικῶν γνώσεων, εἰς τὴν λογικὴν τῶν ὄντων μεταβαίνει ἔρευναν.

Ὅθεν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν, εἴτε τὸν ἄνθρωπον, τὰ περὶ τὴν Κτίσιν ἐν γένει, καὶ τὰ περὶ τὸν Θεὸν μετὰ λόγου ἐξετάζων, τὰς ἀρχὰς τῶν λογικῶν ἐκείνων, εἴτε τῶν ἐπιστημονικῶν κατέβαλε γνώσεων.

25.

Καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον μετὰ τῆς δεούσης παρατηρῶν προσοχῆς, δύο ἐν αὐτῷ ἀνακαλύπτει φαινομένων εἶδη, πάντα ἀλλήλων διάφορα· τὰ

μέν δηλαδὴ ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἢ σωματικῶν ὀργάνων αὐτοῦ ἐξαρτώμενα· τὰ δὲ ἐκ τινος ἀπλυστάτης ἀρχῆς, οἵκαθεν ἐνεργούσης, προσερχόμενα. Διὸ καὶ δύο ἐν αὐτῷ φύσει διαφόρους διακρίνει αὐσίας, ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος σύγκειται.

26.

Τὰ δὲ περὶ αὐτὸν αἰσθητὰ ὄντα ἐρευνῶν, πρῶτον μὲν βεβαιοῦται, ὅτι ἕτερον παρ' αὐτὸν ἐστὶ, καὶ ἕξωθεν αὐτοῦ ὑπάρχει, ὡς παντοίαις ψυχικαῖς καὶ σωματικαῖς αὐτοῦ ἐνεργείαις ἀνθιστάμενα, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν αὐτῶν, τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ὄντα.

Δεύτερον δὲ, τὰς αὐτῶν ιδιότητας ἐπ' αὐτῶν τούτων θεωρῶν, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, εἴτε τὴν Φυσιολογίαν ἐν γένει συνεστήσατο· τὴν ἕκτασιν δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἢ τὸ ποσὸν ἀφηρημένως ἐξετάζων, τὰς μαθηματικὰς γνώσεις συνεκρότησεν· ἐκ δὲ τῆς τῶν ὄντων ἀρμονίας τέλος ὁδηγούμενος, μαυθάνει, ὅτι ταῦτα ἐστὶν ἐνδεχόμενα, εἴτε ἀποτελέσματα αἰτίας τινὸς, ἣτις αὐτὰ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει μόνη παρήγαγεν.

27.

Καὶ οὕτως ἐκ τῆς λογικῆς ἐρεύνης τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἀνέρχεται θεωρίαν, εἰς τὴν φυσικὴν δηλαδὴ ὑπότινων λεγομένην Θεολογίαν, ἐν ᾗ τὰ περὶ ὑπάρξεως καὶ τὰ δεῖα

ἐξετάζει προσόντα τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου καὶ ἀπα-
λύτως ἀναγκάσιον ὄντος.

28.

Θεωρῶν ἔπειτα τὸ ἠθικὸν κακὸν, ὡς ἄλλο φαι-
νόμενον, ἢ ἀποτέλεσμα, καὶ τὴν ἀρχὴν, ἢ πρῶ-
την αὐτοῦ αἰτίαν ἐκζητῶν, εὕρισκει αὐτὴν ἐν τῇ
καταχρήσει τῆς ἐλευθερίας, ἥς πρὸς ὀρθὴν τοῦ
ἀγαθοῦ ἐκλογὴν οἱ κτισθέντες νόες ἡμολίρησαν.

29.

Ἐξετάζων δὲ καὶ τὰς ἠθικάς τοῦ ἀνθρώπου
ιδιότητας, τὰς ὡς πρὸς τοὺς ὁμοίους αὐτῶν σχέ-
σεις καὶ ἀναφοράς, μαυθάνει, ὅτι κοινωνικὸς δε-
δημιούργηται. Ἐκ δὲ τῆς ἐξετάσεως ταύτης, καὶ
τῆς Οἰκονομίας ἢ θεωρίας, καὶ τῆς Πολιτικῆς καὶ
τῆς Νομοθεσίας ἐξάγεται.

30.

Τὰς διαθέσεις δὲ καὶ κλίσεις, καὶ μάλιστα
τὴν θεοσεβικὴν αὐτοῦ δύναμιν παρατηρῶν, εὕρι-
σκει, ὅτι τείνει εἰς τὸ ἄπειρον· ὅτι αἰῶνες ὁλό-
κληροι ὡς στιγμή αὐτῶ φαίνονται χρόνου· τὸ
ἄμετρον τοῦ Σύμπαντος μέγεθος, ὡς σημεῖον δια-
στήματος· καὶ ὅτι οὐδὲν πεπερασμένον οὐδὲ παρερ-
χόμενον οὐδὲ ἀναπτύξαι, οὐδὲ πληρῶσαι τὰς ἐ-
π' ἄπειρον τεινούσας δυνάμεις αὐτοῦ ἐξισχύει· καὶ
ἐπομένως, ὅτι ἐπὶ τῷ αἰδίῳς ὑπάρχειν, καὶ θεο-
σεβῶς διάγειν ἐκτίσται, διὰ τὴν αἰδιότητα καὶ
δι' ἀπειροτέλειαν πλασθεὶς ὄν· καὶ ὅτι ἡ παροῦ-

σα κοινωνία μέσον ἐστίν, εἰς τὸ ὑψιστον αὐτὸ τέλος ἀποβλέπουσα.

31.

Ἀλλὰ τίς ὁδηγῇ αὐτὸν εἰς τὸ τέλος τοῦτο ; Τίς παρεισάξει αὐτὸν εἰς τὴν αἰδιότητα ; Τίς καὶ πλαστουργήσει αὐτὸν, καὶ εἰς τὸ ἐπιτυχεῖν αὐτοῦ ἀξίως διαμορφώσει ; Οὐδεὶς πάντως, εἰμὴ Αὐτὸς ὁ τὰ πάντα καὶ εἰδὼς καὶ ἐπιστάμενος καὶ ἰσχύων, ὁ καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας χαρισάμενος.

32.

Καὶ ἐνταῦθα μανθάνει οὐ μόνον τὴν ἀνάγκην θείας ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ τῇ πανσθενεῖ τοῦ θείου πνεύματος δυνάμει ἐνεργουμένης πραγματικῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως.

33.

Τοιαύτη οὖν ἐστὶν ἡ σειρὰ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, καὶ οὕτω πως, ἀπὸ τῶν μερικῶν ἐκείνων παρατηρήσεων, αἱ τοσαῦται τοῦ ἀνθρώπου παρήχθησαν γνώσεις, αἵτινες εἰς τὰς περὶ τὸ γινῶσκον θεωρουμένας, καὶ τὰς εἰς τὰ γινωσκόμενα ἀναφερομένας διηρέθησαν· αὗται δὲ πάλιν εἰς ἱστορικὰς, τεχνικὰς, ἐπιστημονικὰς, καὶ τὰς πασῶν ὑπερκειμένας ἀποκαλυπτικὰς, καὶ καθ' ἕξιν λόγῳ καὶ ἔργῳ θεοσεδικὰς διμερίσθησαν, περὶ ὧν ἐχομένως κατὰ μέρος διαληφθήσεται.

34.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ρηθέντων δῆλον γίνεται,

ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων μὴ ἀπολύτως, ἀλλὰ
 σχετικῶς ὡς πρὸς αὐτὸν θεωρουμένων, τῆς πα-
 ρούσης πραγματείας, πῶς καὶ διὰ τίνων δυνάμεων
 τὰς γνώσεις καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν λαμ-
 βάνει ὄντων, καὶ τίνα ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινωσκό-
 μενα διερευνώσης, σκοπὸς ἂν εἴη αὐτὸς ὁ ἀνθρω-
 πος, καὶ ἡ αἰδὶς αὐτοῦ μακαριότης, ἥς διὰ τῆς
 κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν διαδίκσεως μέτο-
 χος γίνεται· τέλος δὲ αὐτοῦ ἔσχατον, καὶ σκοπὸς
 πρῶτιστος ἡ τοῦ Ὑψίστου ἐστὶ λατρεία, καὶ αἰώ-
 νιος δόξα, ὅς καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας καὶ τὰ δι'
 αὐτῶν γινωσκόμενα, καὶ τὴν μετὰ λόγου χρῆσιν
 αὐτῶν, καὶ πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐδωρή-
 σατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Γνώσεις ὡς πρὸς τὸ γινῶσκον ἀναφερόμεναι.

35.

Γινῶσις κυρίως ἐστὶν ἡ ἐναργής τῶν ὄντων κατὰληψις. Καὶ μερική μὲν, ἢ ἀτομική, ἢ ἐκ μερικωτέρας παρατηρήσεως ἢ πείρας προκύπτουσα· ἐμπειρική δὲ, ἢ πολλὰς πείρας καὶ παρατηρήσεις συμπεριλαμβάνουσα· καὶ ἐπιστημονική τέλος, ἢ καὶ τὸν λόγον τοῦ γινωσκομένου περιέχουσα, καὶ μετὰ ἄλλων ἐπιστημονικῶν γνώσεων συνδεδεμένη οὖσα.

Γνώσεις δὲ ὡς πρὸς τὸ γινῶσκον ἀναφερόμενας ὠνομάσαμεν, ὡς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, τὰς ἑαυτοῦ, ὡς γινώσκοντος θεωρουμένου, ἐξετάζων ιδιότητας, εἴτε τὰς δυνάμεις ἐρευνῶν, δι' ὧν καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ παρ' αὐτὸν θεωρῶν διαγινώσκει ὄντα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ τοιαῦται γνώσεις καὶ μετ' ἄλλων τινῶν συνδέονται, οὐκ ἄπο σκοποῦ ἐστὶ καὶ περὶ τούτων ὀλίγα τινα διεξελθεῖν.

36.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκ σώματος συνέστηκε θνητοῦ καὶ ψυχῆς ἀθανάτου.

Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία ἐστὶ νοερά, ἀπλήρῃ, ἀ-
διαίρετος, αὐτοενεργὸς, παντοίας δυνάμεις ἔχουσα,
καὶ παντοίως δι' αὐτῶν ἐνεργοῦσα.

Τὸ δὲ σῶμα οὐσία ἐστὶν ὑλική, σύνθετος, ἐνὸρ-
γανος, ἐκ διαφόρων μερῶν συγκείμενον, δι' ὧν ἡ
ψυχὴ διαφόρως ἐνεργοῦσα καθαροῦται.

37.

Καὶ ἐν μὲν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τῶν ἀνατομι-
κῶν ἀνακαλύψων, μαυθάνομεν πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις, ὅτι μέρη τινὰ τοῦ ἐγκεφάλου μετὰ τῶν περὶ
αὐτὰ ὑμένων ἐξερχόμενα, καὶ διαφόρως εἰς τὴν
ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ δια-
κλαδιζόμενα, διάφορα τοῦ σώματος ἰδιαίτερα συν-
τίθησι μέρη, ἅπερ τὰς τῶν σωμάτων προσβολὰς
δεχόμενα, καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτὰς μετοχετεύ-
οντα, αἰσθητήρια προσηγορεύθη ὅργανα, ὡς δι' αὐ-
τῶν τῆς ψυχῆς αἰσθανομένης. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ
τῆς ὀράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὀσφρήσεως, τῆς
γεύσεως, καὶ τῆς ἀφῆς.

38.

ὑπὸ δὲ τῆς ψυχῆς παντοῖα παρατηρεῖται ἐκτε-
λούμενα φαινόμενα· καὶ γὰρ καὶ αἰσθάνεσθαι πέ-
φυκε, πρὸς τι τῶν αἰσθητῶν τείνουσα, εἴτε προσέ-
χουσα, καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν περὶ αὐτὴν
ὄντων, καὶ φαντάζεσθαι, καὶ μνημονεύειν, καὶ ἐν-
νοεῖν, καὶ κρίνειν, καὶ διανοεῖσθαι, καὶ συντιθέναι,
καὶ ἀναλύνειν, καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων ἐκζη-
τεῖν, καὶ συναισθάνεσθαι τοῦ καλοῦ καὶ εὐαρέ-

στου, καὶ κλίνειν πρὸς αὐτὸ, ἀποστρέφειν δὲ τὸ αἰσχροὺν καὶ δυσάρεστον, καὶ βούλεσθαι καὶ φιλεῖν τὸ ἀγαθόν, μισεῖν δὲ τὸ κακόν, καὶ ἐλευθέρως ἐνεργεῖν, καὶ μετὰ λόγου καὶ ἐννοίας καὶ διαθέσεις καὶ λόγους καὶ πράξεις καὶ ἔργα εἰδοποιεῖν, καὶ αὐτογνωστικὴ εἶναι, καὶ πάντα ταῦτα ἑαυτῇ συνειδέναι διενεργούσῃ· ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἄπειρον ἐν πᾶσιν ἐπ' ἀγαθῷ τείνειν, καὶ πασῶν τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς ἔξιν προσκτᾶσθαι, καὶ τέλος θεοσεδεῖν, τῷ Θεῷ μόνῳ λατρεύουσα, καὶ διὰ τὸ πρὸς Αὐτὸν ἐγκάρδιον σέβας καὶ τὴν αἰώνιον Αὐτοῦ δόξαν τὴν ἀρετὴν ἐξασκεῖν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργάζεσθαι, τῇ πανσθενεῖ τοῦ Θεοῦ πνεύματος δυνάμει κατ' Αὐτὸν καὶ διαπλαττομένη καὶ διαμορφουμένη, Αὐτῷ πάσας τὰς ἰδίας ἑαυτῆς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἀφοσιώσασα.

39.

Τὰ περὶ τὴν ψυχὴν παρατηρούμενα ταῦτα φαινόμενα, οἷον ἀποτελέσματα αὐτῆς ὄντα, ἐκ δυνάμεων τινῶν, φύσει αὐτῇ ἐνυπαρχουσῶν, καὶ οἷον σπέρματα τινὰ αὐτῶν περιεχουσῶν, καὶ ὑπὸ ἀναλόγων ἀντικειμένων εἰς τὸ ἐνεργεῖν διεγειρομένων, πάντως προέρχεται.

Καὶ δυνάμεις μὲν, αἱ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἀποτελοῦσαι, εἰσὶ Γνωστικαί, ὧν κυριωτάτῃ ἐστὶν ἡ λογικὴ· Συναισθητικά· Βουλευτικά· Εἰδοποιητικά· Ἐκτικά· καὶ τέλος Θεοσεδικαί· ἀντικείμενα δὲ, τῶν μὲν Γνωστικῶν, τὰ γνωστέα πάντα, ἢ τὸ

ἀληθές· τῶν δὲ Συναισθητικῶν, τὸ καλόν· τῶν Βουλευτικῶν, τὸ ἀγαθόν· τῶν Εἰδοποιητικῶν, τὰ εἰδοποιητά· τῶν Ἑκτικῶν, τὰ ἐκτά· ἀπασῶν δὲ, καὶ μάλιστα τῶν Θεοσεδικῶν, Αὐτὸς ὁ ἀπειροτέλειος τῶν ὅλων Θεός, ὁ μόνος καὶ φωτίζειν, καὶ ἐλλάμπειν, καὶ ἐμπνέειν, καὶ καλλύνειν, καὶ ἀγαθύνειν καὶ διαμορφοῦν, καὶ διαπλάττειν καὶ τελειοποιεῖν, καὶ ὅπως θεῖον τὸν εἰς Αὐτὸν καὶ νοῦν καὶ καρδίαν παραδόντα ἀπεργάζεσθαι κυρίως δυνάμενος.

40.

Τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ μὲν ὅσον γενικώτεραι εἰσὶν, αἱ δὲ μερικώτεραι. Καὶ μερικώτεραι μὲν τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ φαντάζεσθαι, κ. τ. λ. οὖν καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ αἱ ἐνέργειαι μερικώτερα ὑπάρχουσι· γενικώτεραι δὲ, τὸ λογικόν, τὸ συνειδητικόν, τὸ ἐκτικόν καὶ τέλος τὸ θεοσεδικόν· ἐπὶ πάσης γὰρ ἐνεργείας αὐταῖς ἢ ψυχῇ χρῆσθαι ἰσχύει.

Καί τοι δὲ πολλῶν τῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων καὶ τοῖς ζώοις ἐνυπαρχουσῶν, ἀλλ' οὖν τό γε κυρίως λογικόν, καὶ μάλιστα τὸ ἐπ' ἀπειρον τείνειν, καὶ τὸ θεοσεδικόν, ὅπως αὐτῶν ὑπερκειμένην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καταδεικνύουσι, πάντων τῶν αὐτῷ γνωστῶν ὄντων αὐτὴν διαστέλλοντα.

41.

Τοιαῦται τινὲς εἰσὶν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι γενικώτερον θεωρούμεναι. Πῶς δὲ

ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν τὴν πρώτην λαμβάνει ἀφορμὴν, ἐκ τῶν ἐπομένων δῆλον γίνεται.

42.

Ὅταν τὸν τρόπον παρατηρήσωμεν, καθ' ὃν αἱ τῶν σωμάτων εἰς τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἀνθρώπου ὄργανα ἐκτελοῦνται προσδοαί, μαυθάνομεν, ὅτι διὰ τῆς ἀφῆς αὗται κυρίως ἐνεργοῦνται· καὶ ἐπομένως, ὅτι τὸ αἰσθητήριον τοῦ ἀνθρώπου ὄργανον ἐν κυρίως ἐστίν, ἡ ἀφῆς, ἥτις ἄλλοῖα ἐν τοῖς διαφόροις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καθίσταται μέρεσι, διὰ τὴν διάφορον τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων διαμόρφωσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς αἰσθητηρίων νεύρων γύμνωσιν, ἢ ἐπέκτασιν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ γευστικῷ ὀργάνῳ ἦττον, ἢ αἱ τῆς λεγομένης ἀφῆς, αἱ νευρικαὶ θηλαὶ διὰ τῶν ὑμένων περιειλημμένοι εἰσὶν· ἐν δὲ τῷ ὀσφραντικῷ, ἦττον ἔτι· ἐν τῷ ἀκουστικῷ, ἦττον, ἢ ἐν τῷ ὀσφραντικῷ· καὶ ἐν τῷ ὁρατικῷ τέλος γυμνὰ σχεδὸν τὰ νεῦρα καθορᾶται.

43.

Ἐὰν οὖν ἐν τοῖς τοιούτοις ὀργάνοις μεταβολή τις, ὡς ἐκ τῆς τῶν σωμάτων ἐπενεργείας, συμβῇ, εἴτε διάφορος τρόπος τοῦ εἶναι αὐτῶν ἐκτελεσθῇ τῆς ψυχῆς διὰ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς συνδιατιθεμένης, εἴτε ἄλλοῖον τινὰ τρόπον καὶ αὐτῆς τοῦ εἶναι λαμβανούσης, αἰσθάνεσθαι, ἢ αἰσθημα τὴν τοιαύτην τοῦ γινώσκοντος καλοῦμεν συνδιάθεσιν.

Ὡστε αἰσθημα κυρίως ἐστὶν ἄλλοις τις τοῦ εἶναι· τρόπος τοῦ γινώσκοντος, ὡς ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν σωμάτων αὐτῷ ἐμποιούμενος· οὗτος δὲ ἐν τῷ νῷ μόνῃ θεωρούμενος, ἔννοια μὲν γενικῶς, ἰδέα δὲ μερικώτερον ἐπὶ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀκουστῶν λέγεται, ὡς παράστασις τις αὐτῶν ἐν τῷ νῷ ὑπάρχουσα, καὶ τοι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἀδιαφόρως πολλάκις ἐκλαμβάνομενον.

44.

Ἀλλὰ πῶς αἱ τοιαῦται τῶν σωμάτων ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ἐκτελαῦνται προσβολαί;

Ὅτι μὲν τὰ σώματα ἡμᾶς διατίθῃσι, πάντες γινώσκομεν· ὅτι δὲ τὰ φαινόμενα τούτων ὑλικά μόρια τῶν αἰσθητηρίων νεύρων οὐδόλως ἐφάπτεται, ἐκ μικρᾶς παρατηρήσεως μαυθάνομεν. Ὅτι δὲ πάλιν πᾶν τὸ ἐνεργοῦν παρὸν εἶναι δεῖ, ἐν ᾧ ἐνεργεῖ τόπων, οὐδεὶς ἐστίν, ὅς ἂν ἀμφισβητήσκειν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τῶν σωμάτων μόρια, ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦντα, ἀπόντα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐνεργεῖ, ὡς μηδόλως αὐτοῖς συνερχόμενα, ἀνάγκη πᾶσα, ἵνα ῥευστόν τι δοθῇ, τὰ φαινόμενα τῶν σωμάτων περικυκλοῦν μόρια, καὶ τὰς προσβολὰς αὐτῶν μετορχετεῖον.

45.

Τὸ περὶ τὰ σωματικά τοίνυν μόρια τοῦτο ῥευστόν ἐπὶ τοῦ περὶ τὰς νευρικὰς θηλὰς προσβάλλον, μεταβολήν τινα ἢ δόνησιν αὐτῷ ἐμποιεῖ· αὕτη δὲ διὰ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον διαδοθεῖσα, τὴν

ψυχὴν συνδιατίθῃσιν εἴτε εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι αὐτὴν διεγείρει.

Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει, διὰ πολλῶν παρατηρήσεων δῆλον γίνεται· τῶν γὰρ εἰς ὄργανόν τι ἀνηκόντων νεύρων δεθέντων, ἢ βλαφθέντων, καὶ τὰ δι' αὐτῶν διεγειρόμενα παραδιδάπτεται, ἢ κωλύεται, ἢ καὶ ὅλως ἀλλοιοῦται αἰσθήματα.

46.

Ἐκ τούτων βεβαιούμεθα, ὅτι τὰ ὅλον μηχανικὰ ὄργανα, δι' ὧν αἱ τῶν σωμάτων προσβολαὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον διαδίδονται, εἴτε δι' ὧν ἡ ψυχὴ εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι διεγείρεται, καὶ τὰς ιδέας τῶν περὶ αὐτὴν λαμβάνει ὄντων, τὰ νεῦρα ἐστίν. Ἀλλὰ ποῖα τινὰ ἐν αὐτῇ παρατηρεῖται φαινόμενα, ἐν ᾧ τρόπος τις τοῦ εἶναι ἐν αὐτῇ ἄλλοῖος παράγεται, εἴτε ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν εἰς τὸ ἔχειν ιδέας ἢ ψυχὴ μεταδίδει;

47.

Ὅταν διάφορα καὶ νέα ἐν ταῦτῳ ἀντικείμενα τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἀνθρώπου προσβάλλῃ ὄργανα, τότε οὐδεμίαν κυρίως ἔξει κατ' ἀρχὰς τῶν προσβαλλόντων ιδέαν ἢ ἔννοιαν· δάμδος δέ τι ἐν αὐτῷ ἢ ἐκπληξίς διεγερθήσεται, εἰς περιέργειαν διερεθίζουσα.

Ὅταν δὲ μεταξὺ τῶν προσβαλλόντων σῶμα τι εὐρεθῇ, ἰσχυρῶς τὸ αἰσθητήριον κινήσαν νεῦρον, καὶ ἐπομένως εὐαρέστησιν τινὰ, ἢ δυσαρέστησιν

τῷ ἀνθρώπῳ ἐμποιῶσαν, δῆλον ὅτι ὑπὸ τούτου μᾶλλον, ἢ τῶν λοιπῶν οὗτος διατεθήσεται σωμαμάτων, καὶ εἰς τὸ προσέχειν ἀναγκασθήσεται. Διὰ τῆς προσοχῆς οὖν, ὡς ἐξ ἰσχυρῶν προσβολῶν διεγειρομένης, αἰσθημά τι διακεκριμένον, τὴν ιδέαν δηλαδὴ, ἢ τὴν ἔννοιαν τοῦ προσβάλλοντος κατ' ἀρχὰς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος. Ὡστε τὸ ιδέαν τινὸς κατὰ πρῶτον λαβεῖν, ἐκ τοῦ διακεκριμένως αὐτοῦ αἰσθῆσθαι προσγίνεται.

48.

Ἐὰν δὲ ἀντὶ ἐνὸς δύο, ἢ πολλὰ ὑπάρχη τὰ ἰσχυρῶς τὰ αἰσθητήρια προσβάλλοντα ὄργανα, εἴτε τὰ ἰσχυρῶς αὐτὰ συγκινοῦντα, καὶ τὴν προσοχὴν συνδιεγείροντα, τότε, ἐνός τινος τὴν ψυχὴν διατιθέντος, εἴτε ἐνός τινος νεύρου κινουμένου, καὶ μίαν τινὰ ιδέαν διεγείροντος, καὶ τὰ λοιπὰ νεῦρα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συγκινηθήσεται, καὶ τὰς λοιπὰς προσβολὰς, καὶ ἐπομένως τὰς ιδέας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συνεγερεῖ.

Καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται ἴσως πᾶσα ἀνάμνησις, μνήμη, καὶ ἀναπόλητικὴ φαντασία, τῶν ἐσωτερικῶν ἐκείνων αἰσθημάτων, ἢ νοημάτων, ἅπερ καὶ διὰ μόνης τῆς τῶν ἐσωτερικῶν ἔκκρων τῶν νεύρων κινήσεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συνδιεγείρεται. Ὅτι δὲ αἱ τοιαῦται ἀναμνήσεις ἐκ τῆς τοιαύτης κινήσεως λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν, ἐκ μικρᾶς παρατηρήσεως δῆλον γίνεται τοῦ γὰρ ἐγκεφάλου βλαφθέντος, καὶ αὐταὶ συμπαρεδλάπτονται.

49.

Ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν νεύρων συγκινήσεως προ-
έρχεται ἴσως καὶ ἡ τῶν ἰδεῶν μετὰ τινων ση-
μείων σύζευξις. Ἐὰν γὰρ καὶ βλέπων τὸ ὕδωρ ἐν
ταύτῳ, καὶ ἀκούων τῆς λέξεως ὕδωρ, τοὔτέστιν
ἐὰν, τοῦ ὀπτικοῦ μου νεύρου ὑπὸ τῆς τοῦ ὕδατος
παρουσίας κινουμένου, καὶ τὴν ιδέαν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ
διεγείροντος, καὶ ἡ φωνὴ ὕδωρ, εἰς τὴν ἀκοήν μου
προσπίπτουσα, συνδιεγείρῃ τὴν προσοχὴν μου, δῆ-
λον ὅτι, μετὰ ταῦτα, θατέρου νεύρου κινήσας,
εἴτε θατέρου αἰσθήματος ἐν ἐμοὶ διεγερθέντος, καὶ
τὸ ἕτερον συνδιεγείρεται. Ὅθεν ἀκούων τῆς λέξεως
ὕδωρ, καὶ τῆς ιδέας αὐτοῦ ἀντιλήψομαι.

Καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται ἴσως ὅποιαδήποτε σημειω-
τικῇ, εἴτε ὅποιαδήποτε γνώσις, τὰς ιδέας, ἢ τὰς
ἐννοίας διὰ τινων σημείων ὑποσημαίνουσα.

50.

Καὶ τὰ συμπαθείας δὲ λεγόμενα αἰσθήματα ἐκ
τῆς αὐτῆς τῶν νεύρων συγκινήσεως λαμβάνει τὴν
ἀρχήν. Ἐὰν γὰρ καὶ τὸ ὀπτικὸν ἐν ταύτῳ καὶ τὸ
γευστικὸν ἰσχυρῶς διερεθισθῇ νεῦρον, τοῦ πρώτου
μετὰ ταῦτα κινήσας, καὶ τὸ δεύτερον συγκινη-
θήσεται, καὶ τὸ τῆς γεύσεως αἶσθημα συγχρόνως
διεγερθήσεται.

51.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ῥηθέντων μαυθάνομεν ὅτι,
ὅταν μὲν ἀπλῶς προσβολή τις ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν
ἡμῶν νεύρων γένηται, τότε ἀτελῶς πως αἰσθανό-

μεθα, εἴτε διάθεσιν μόνον τοῦ αἰσθάνεσθαι λαμβάνομεν· ὅταν δὲ ἰσχυρῶς ἢ τοιαύτη προσπέσῃ προσβολή, τότε ἰσχυρῶς αἰσθανόμενοι, ἢ προσέχοντες, τῆς ιδέας, ἢ ἐννοίας ἀντιλαμβανόμεθα τοῦ προσβάλλοντος.

Ἐὰν δὲ πάλιν δύο, ἢ πολλαὶ προσβολαὶ, ἀναφορὰν τινα πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν, τὰ αἰσθητήρια συγκινήσωσιν ὄργανα, τότε, ἐνός τινος ὄργανου ὡσαύτως διερεθισθέντος, καὶ τῶν διὰ τῶν λοιπῶν προσγεγονότων ἡμῖν αἰσθημάτων ἀναμιμνησκόμενοι ἀντιληφόμεθα. Ὡστε καὶ ὅποιαδήποτε ἀνάμνησις ἐκ τῆς τῶν προσβολῶν, ἢ αἰσθημάτων συζεύξεως τὴν πρωτίστην λαμβάνει ἀρχήν.

52.

Ὅταν δὲ δύο διακεκριμένων αἰσθημάτων διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀντιλαμβανόμεθα αἰσθητηρίου, ἢ διὰ τινος ἀναμιμνησκόμεθα ἀναμνήσεως, τότε συγκρίνειν μὲν τὰ πρῶτα, διασκέπτεσθαι δὲ περὶ τῶν δευτέρων ἀρχόμεθα. Ὅταν δὲ καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν γινώσκωμεν ταυτότητα, ἢ διαφορὰν, τότε κρίνειν, ἢ ἀποφαίνεσθαι περὶ αὐτῶν δυνάμεθα. Ἐὰν δὲ καὶ τοῖς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συμβαίνουσι προσέχωμεν, τότε καὶ ἀναμιμνησκομένοις, καὶ διασκεπτομένοις, καὶ παντοίως τὰ ὄντα θεωροῦσι, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν ἐκζητοῦσι συνειδέναί ἐαυτοῖς ἔχομεν.

Καὶ διὰ μὲν τῆς αἰσθήσεως περὶ τῆς ἐφ' ἡμῶν ἐνεργείας τῶν αἰσθητῶν βεβαιούμεθα· διὰ δὲ τῆς συνειδήσεως ἀνενδοίαστον τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συμ-

βαινόντων γινώσιν λαμβάνομεν· καὶ διὰ τῆς ἐπο-
πτείας, τὰ πάντα τῆς ὕλης ἐξηρημένα θεωρεῖν ἐπι-
χειροῦμεν.

53.

Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, πῶς ἡ τῶν γνωστι-
κῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ἀνάπτυξις τὴν πρώτην
λαμβάνει ἀφορμὴν, ὣν ἡ μερικωτέρα θεωρία τῆς
Ψυχολογίας καὶ τῆς κυρίως Λογικῆς ἐστὶν ὑπόθεσις.

54.

Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ ὁποιαδήποτε προσβολή, ἡ με-
τρίως καὶ ὅσον εὐαρέστως ἐπὶ τῶν νεύρων ἐκτελεῖ-
ται· ἡ βιαίως πως καὶ ὅσον δυσαρέστως ἐπ' αὐτῶν
ἐπενεργεῖ, ἔπεται ὅτι, αἰσθήματος τινὸς ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ διεγερθέντος, καὶ ἡδονή τις, ἡ ἄλγος αὐ-
τῷ προσγίνεται.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην, τὰ πέρατα τῶν
νεύρων, καὶ αὐτὰ τὰ νεῦρα, ὡς φαίνεται, ἐπεκ-
τεινόμενα, μείζονα καταλαμβάνει τόπον, τὰ αἰ-
σθανόμενα σημεῖα, οὕτως εἰπεῖν, πολλαπλασιάζοντα·
κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐλάσσονα
κατέχει, συστελλόμενα, τὴν ἐπιφάνειαν, δι' ἧς τὸ αἶσθημα διαδίδεται, ἐλάσσονα
ποιῶντα· ἀφ' ὧν καὶ ἡ συναισθητικὴ τῆς ψυχῆς
δύναμις ἀναπτύσσεσθαι ὄρχεται.

55.

Ὅποιαςδήποτε δὲ ἡδονῆς ἐμπροκειμένης, ἡ ὁποιοῦ-
δήποτε ἄλγους προσγεγονότος, καὶ χρεῖα τις συν-
διεγείρεται τοῦ διατηρεῖν μὲν τὴν πρώτην, ἀπο-

Φεύγειν δὲ τὸ δεύτερον· ὅθεν καὶ τοῦ εἰς διατήρησιν μὲν τῆς πρώτης, ἀποφυγὴν δὲ τοῦ δευτέρου συν-
τείνοντος μέσου γνωστοῦ ὄντος, καὶ ὁρεΐς τις, ἢ
ἔφεσις τούτου ἡμῖν προσγίνεται. Οὕτω δὲ καὶ ἡ
τῆς βουλῆσεως, ἢ τοῦ βουλευτικοῦ ἀνάπτυξις τὴν
πρώτην λαμβάνει ἀφορμὴν, ἢ τῆς δυνάμεως δη-
λαδὴ ἐκείνης, ἣτις διὰ τῶν τῆς κινήσεως νεύρων,
τὰς προαιρετικὰς λεγομένας ἐκτελεῖ ἐνεργείας,
καὶ τὴν ψυχὴν αὐτακίνητον καὶ οἴκοθεν ἐνεργοῦσαν
δείκνυσιν.

Ὅτι δὲ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι εἰς τὰ ἐσωτερικὰ
τῶν τῆς κινήσεως νεύρων πέρατα διαδοθεῖσαι, δι'
αὐτῶν εἰς τὰ ἀνάλογα τοῦ σώματος μέρη μετα-
δίδονται, ἐκ διαφόρων παρατηρήσεων δῆλον γίνεται·
νεύρου γάρ τινος βλαφθέντος, καὶ τὸ εἰς αὐτὸ προ-
σιδιάζον μέλος τοῦ σώματος ἀκίνητον καθίσταται.

56.

Τοιαύτη τις ἐστὶ τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ βουλευ-
τικοῦ ἢ πρώτη ἀνάπτυξις· τοιαύτη δὲ τις καὶ ἡ
τῶν λοιπῶν ὑπάρχει δυνάμεων. Καὶ γὰρ αἰσθή-
ματος τινὸς λίαν εὐαρέστου, ἢ ὀδυνηροῦ, ἢ λίαν
δουρασίου καὶ ἐκπληκτικοῦ προσγεγονότος, ἀν-
τίλαμβάνεσθαι τοῦ προσβάλλοντος, καὶ ἐν ἀπου-
σίᾳ αὐτοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἄρχεται, καὶ φαντάζεσθαι
αὐτὸ, καὶ ἐννοεῖν τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ διασκέπτε-
σθαι, καὶ λόγον οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάν-
των τῶν οὕτως αὐτὸν διατιθέντων ἐκζητεῖν, καὶ
τὸν ἔσχατον πάντων ἀνερευνᾶν ἀποχωρῶντα λό-

γον, καὶ τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις, καὶ τὸ τέλος, δι' ὃ ὑπάρχει, καὶ τὰ μέσα, δι' ὧν αὐτοῦ ἐπιτυχεῖν δύναται, διασκοπεῖν, καὶ τέλος πείθεσθαι, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν κυρίως ἄνθρωπον διαπλάσσει, οὐδὲ διαμορφῶσαι, οὐδὲ τὰς ἐπ' ἄπειρον τεινούσας αὐτοῦ δυνάμεις ἀναπτύξαι δύναται, εἰ μὴ μόνος ὁ τὰς δυνάμεις ταύτας χαρισάμενος, καὶ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν διάρκειαν καὶ τὴν διακόσμησιν, πᾶσι τοῖς οὖσι, καὶ τοῖς Αὐτῷ ἐλευθέρως καὶ νοῦν καὶ καρδίαν ἀφοσιώσασι δωρούμενος.

57.

Τῶν τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν, αἱ μὲν οἷον ἀκούσης αὐτῆς ἐκτελοῦνται· αἱ δὲ, ὅπως ἐκούσης διεκπεραίνονται. Καὶ αἱ μὲν πρῶται εἰσὶν αἱ ἀνεξαργτήτως τῆς βουλήσεως ἐνεργούμεναι· αἱ δὲ δευτέραι, αἱ ἀπὸ μόνης τῆς βουλήσεως προερχόμεναι.

Διὰ τῶν τοιούτων οὖν καὶ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν ἐντυπώσεις τινὰς κατ' ἀρχάς, οἷον μηχανικὰς, ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν νεύρων δεχόμενος, μετὰ τινων αὐτὰς συζεύγνυσι σημείων· ταῦτα δὲ πάλιν συνδέων, ἄλλας τινὰς προαιρετικὰς παράγει ἐνεργείας, ἢ διαλεγόμενος, ἢ ἕτερόν τι πράττων.

Εἰ καὶ αἱ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι, ὥς καὶ αἱ τοῦ σώματος, τὸ πρῶτον ἀτελέσταται εἰσὶν· ἀλλ' οὖν, διὰ τῆς τῶν ἐκτικῶν δυνάμεων ἀναπτύξεως, εἰς τοσοῦτον ἀφικνοῦνται τελειότητος, ὥστε πολλάκις, καὶ μὴδὲ τῆς ψυχῆς προσεχούσης, μὴδὲ συνειδυίας, θαυμασίως ἀποπερατοῦσθαι.

Ἄλλα ποῖα τινὰ ἐστὶ τὰ οἷον πρῶτα καὶ ἀπλᾶ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων στοιχεῖα, ἃ διὰ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων καὶ ἐνεργεῖν καὶ λαμβάνειν ὁ ἄνθρωπος πέφυκε;

Αον. Αἱ διὰ τῶν λεγομένων ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων κατὰ πρῶτην προσβολὴν προσλαμβάνονται ἰδέαι, ἧ ἔννοιαι οἷον ἡ τοῦ ψυχροῦ, θερμοῦ, σκληροῦ, μαλακοῦ, λείου, τραχείος· αἱ τῶν διαφόρων ὁσμῶν, χυμῶν, χρωμάτων, ἤχων.

Βον. Αἱ διὰ τῶν ἐσωτερικῶν λεγομένων αἰσθήσεων ἐμποιούμεναι· οἷον αἱ τῆς πείνης, δίψης, κ.τ.λ.

Γον. Αἱ τοῦ αἰσθάνεσθαι, ἀντὶλαμβάνεσθαι, διανοεῖσθαι, βούλεσθαι, κ.τ.λ. εἴτε αἱ τοῦ ἀκουσίως, ἢ ἐκουσίως ἐνεργεῖν. Διὰ γὰρ τῶν ἀπλῶν τούτων ἐννοιῶν, καὶ αἱ σύνθετοι τοῦ ἀνθρώπου διαμορφοῦνται ἰδέαι. Ἐκ γὰρ τῆς ἀντενεργείας τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων, καὶ τῆς πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων ἀπαραιτήτου αὐτῶν συνεργείας, καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως, ἢ ἀνυπαρξίας αὐτῶν παντελοῦς αὐτοῦ ἀνενεργησίας, τὴν ἰδέαν λαμβάνει τῆς ἀντενεργούσης σωματικῆς οὐσίας, καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτὸν ὄντων. Τὰς δὲ ἐν αὐτῷ ὑπὸ τούτων διεγερομένης προσβολᾶς ἐκ' αὐτὰ ταῦτα ἀναφέρων καὶ συντιθεῖς, τὰς ἀτομικὰς καλουμένης σχηματίζει ἰδέας· ἀφηρημένως δὲ αὐτὰς θεωρῶν, καὶ τὰς ἀφηρημένως παράγει, τὰ εἶδη δηλαδή, τὰ γένη, κ.τ.λ.

59.

Ὡσαύτως φιλῶν μὲν τὰ εὐάρεστα συναισθη-
ματα, μισῶν δὲ τὰ δυσάρεστα· ὑπονοῶν, ὅτι ἔσε-
ται ἢ τοιαύδε εὐαρέστησις, εἴτε ἐλπίζων· ὑπονοῶν,
ὅτι ἔσεται ἢ τοιαύδε δυσαρέστησις, εἴτε φοβούμενος,
τὰς ἐννοίας τῶν διαφόρων αὐτοῦ λαμβάνει παθή-
σεων, τῆς φιλίας δηλαδή τοῦ μίσους, τῆς ἐλπίδος,
τοῦ φόβου, κ. τ. λ.

60.

Τὰς ἑαυτοῦ δὲ ιδέας ἢ ἐννοίας μετὰ τινων ση-
μείων, λέξεων δηλαδή, ἢ ἄλλων σημαντικῶν
πραγμάτων, προσοικειῶν, καὶ ταῦτα πάλιν κατὰ
λόγον ἐπισυνάπτων, καὶ τὰς τῶν ἄλλων μαθαίνει
ιδέας, καὶ μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῇ, παρόντων ὄν-
των, συγκοινωνεῖ. Τὰ σημεῖα δὲ πάλιν ταῦτα ἐτέ-
ροις τισὶ σημείοις, ἢ γράμμασιν ἐν γένει συνδέων,
καὶ μετὰ τῶν ἀπόντων, καὶ μετὰ τῶν προγεγο-
νότων συνδιαλέγεται, τὰς αὐτῶν δηλαδή μαθαί-
νει ιδέας καὶ ἐννοίας.

Οὕτω δὲ διὰ τῆς πείρας, διὰ τῆς παρατηρή-
σεως, διὰ τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ἑξέως, καὶ ἐν
γένει διὰ τῆς ὀρθῆς τῶν γνωστικῶν αὐτοῦ δυνά-
μεων χρήσεως, τὰς διαφορὰς αὐτοῦ τελειοποιεῖ
γνώσεις.

61.

Ἄλλὰ πῶς κυρίως ὁ ἄνθρωπος τὴν περὶ τὰς
γνώσεις αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐπιβεβαιῶν δύναται;

Ἀλήθεια περὶ ὅν τι, καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον,

ἐστὶ, τὸ εἶναι ὅπερ κυρίως ἐστίν, ἢ τὸ, ὧν ἔχειν πέφυκε προσόντων εὐμοιρεῖν· ὡς δὲ πρὸς τὸ γινώσκον ἀναφερομένη, ἀλήθεια παράστασις τις ἐστὶν ἐν αὐτῷ τοῦ ὄντος, ὡς κυρίως ἐστίν· ἢ συμφωνία τῆς ἐν τῷ γινώσκοντι ἐννοίας, καὶ τοῦ γινωσκομένου πράγματος.

Βεβαιότης δὲ ἢ περὶ ἀληθείας λέγεται, ἢ ἀνευδοίαστος πεποιθήσις, ἣν ἔχει τὸ γινώσκον περὶ τῆς συμφωνίας τῆς τε ἐν αὐτῷ ἐννοίας καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς παρισταμένου πράγματος. Βεβαιοῖ δὲ τὴν περὶ τὰ ὄντα ἀλήθειαν, ἢ δι' αὐτογνώστων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν προερχομένων γνώσεων, ἢ διὰ τῆς ταυτότητος, ἢ καὶ διὰ τῆς ἀντιφάσεως.

62.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πᾶσα ἀλήθεια, ὡς πρὸς τὰ γινωσκόμενα ἀναφερομένη, περὶ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ τὰς σχέσεις καὶ τὰ αἰτία τῶν περὶ αὐτὰ συμβαινόντων θεωρεῖται· πᾶσα δὲ ἀλήθεια, καὶ μάλιστα ἢ τὰ αἰτία ταῦτα ἐκτιθεῖσα, Λόγος κυρίως καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται· καὶ ἀποχρῶν, ὅταν πάντα τὰ περὶ αὐτῆς περιέχῃ ἀληθῶς πείθοντα· Λογικὸν δὲ κυρίως ἐστὶν ἢ τοῦ ἀποχρῶντος λόγου ἐξερευνητικὴ καὶ εὐρετικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις, δῆλον ὅτι ὁ μὲν ἀποχρῶν λόγος, οἷον φῶς ἐστὶ, δι' οὗ τὴν περὶ τὰ ὄντα καὶ βλέπει καὶ δείκνυσι καὶ ἐπιβεβαιοῖ ἀλήθειαν· τὸ δὲ Λογικόν, ἢ καὶ Λόγος, ὡς ἄλλη τῆς ψυχῆς ὄρασις, δι' ἧς αὐτῆς ἀντιλαμβάνεται.

63.

Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι αἱ περὶ τὰ γνω-
σκόμενα τοῦ ἀνθρώπου γνώσεις, ὡς πρὸς τὸν λόγον
ἀναφερόμεναι, αἱ μὲν ἱστορικαὶ τὴν κατὰ λόγον
ἐκθεσιν τῶν γεγονότων, καὶ τῶν ἐν τῇ φύσει
γινομένων σκοπὸν ἔχουσιν· αἱ δὲ τεχνικαὶ, τὴν
πρὸς ἐπίτευξιν προκειμένου τινὸς κατὰ λόγον τῶν
πραγμάτων εἰδοποιήσιν· καὶ τέλος αἱ ἐπιστημονι-
καὶ τῆς μετὰ λόγον καὶ ζητήσεως καὶ εὐρέσεως
τῆς περὶ τὰ ὄντα ἀληθείας στοχάζονται (14, 33).
περὶ ὧν ἐν ταῖς ἐφεξῆς μερικώτερον διαληψόμεθα.

64.

Ἄλλ' ὅταν αἱ τοῦ ἀνθρώπου γνώσεις εἰς τὰ κτί-
σματα μόνον ἀσχέτως, ὡς πρὸς τὸν ἀπειροτέλειον
αὐτῶν Δημιουργόν, τὸν ταῦτα, καὶ τὰς ψυχικὰς
δυνάμεις, καὶ πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν καθ' ἐκάστην τῶν
ἀνθρώπων δωρούμενον, ἀναφέρωνται, καὶ ἐν αὐτοῖς
μόνοις ἀπολήγωσι, τότε ἀνοίκεισι ὅλως αὐτῶν εἰσὶ,
καὶ τὸ πολὺ οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ζῶον ὁπωσοῦν κομ-
ψόν, καὶ περὶ τὴν ὕλην φαινόμενον φρόνιμον, καὶ
ἡμισυναγελαστικόν, ἢ δηρίον κόσμιον καὶ ὑπου-
λότατον αὐτόν, ὡς ἡ καθημερινὴ ἐπιβεβαιοῦσθαι πα-
τήρησις, ἀπεργάζονται.

65.

Ὅταν δὲ σχετικῶς ὡς πρὸς τὸν Κτίστην θεω-
ρῶνται, καὶ εἰς τὰς ἐξ ἀποκαλύψεως τὸν ἄνθρωπον
παρεισάγωσι, καὶ εἰς τὸ καὶ νοῦν καὶ καρδίαν
αὐτῶν ἀφοσιώσασθαι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐξασκεῖν,

καὶ τὸ ἀγαθὸν πράττειν πρὸς δόξαν Αὐτοῦ διεγεί-
ρωσιν, Αὐτῷ μόνῳ λατρεύοντα, τότε καὶ τῷ ἀν-
θρώπῳ καὶ παντὶ θεοσεδικῷ ὄντι κυρίως ἀρμόζουσι.

Παρὰ μόνῳ γὰρ τῷ ἀπειροτελείῳ τῶν ὄντων
Θεῷ, ὡς τὸ εἶναι, οὕτω καὶ τὸ εἶναι ἀληθῶς
εὐρίσκει, καὶ παρ' Αὐτῷ μόνῳ καὶ θεοδίδακτος,
καὶ θεόπνευστος, καὶ κυρίως κοινωνικὸς, καὶ ἀλη-
θῶς ἄνθρωπος καὶ τέκνον θεῖον γενέσθαι δύναται,
ὑπ' Αὐτοῦ καὶ διαμορφούμενος καὶ διαπλαττόμενος,
(33). Ὅθεν καὶ περὶ τῶν γνώσεων τούτων ὡσαύ-
τως μετὰ τὰ περὶ ἐκείνων, ὀλίγα μόνον ῥηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Γνώσεις ιστορικάι.

—
66.

Ἱστορία, ὡς πρὸς τὰ ιστορητὰ ἐν γένει ἀναφερομένη, τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἐν τῇ φύσει γινομένων ἐστὶν ἀλληλένδετος κατὰ λόγον ἑκθεσις.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν ιστορικὸν θεωρουμένη, ἕξις ἐστὶ τοῦ εἰδέναι καὶ ἐκτιθέναι κατὰ λόγον τὰ τοιαύτης ἐκθέσεως ἄξια.

Αἱ οὖν ὡς πρὸς τὰ ιστορικῶς ἐκτιθέμενα ἀναφερόμεναι γνώσεις, Ἱστορικαὶ γνώσεις ὀνομάζονται.

67.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω πως ἐκτιθέναι δυνατόν, ἢ τὰ τὸν Κτίστην καὶ Δημιουργὸν τῶν ὅλων ἀφορῶντα, ἢ τὰ εἰς τὰ δημιουργήματα ἀναφερόμενα, τὸν ἄνθρωπον δηλαδὴ καὶ τὴν φύσιν ἐν γένει, ἔπεται, ὅτι αἱ ιστορικαὶ γνώσεις, εἰς ἱερὰς, πολιτικὰς, καὶ φυσικὰς γενικώτερον διαιρεθῆναι ἔχουσι.

68.

Καὶ πρῶτον· αἱ ἱεραί, ἢ τὴν ἀποκάλυψιν ἀποβλέπουσι, καὶ τὰς περὶ τοῦ Κτίστου καὶ τῶν μετὰ

τῶν κτισμάτων σχέσεων αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῶν θεοσεδικῶν, γνώσεις ἐξιστοροῦσι, καὶ τότε κυρίως ἱερὰ ἱστορικὰ γνώσεις λέγονται ἢ τὰ διάφορα θρησκευόμενα, καὶ τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν τελευτὰς περιγράφουσι, καὶ θρησκευτικολογικὰς γνώσεις προσαγορεύονται.

69.

Δεύτερον· αἱ πολιτικαὶ, ἢ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων τὴν ἀρχὴν καὶ πρόοδον ἐκτιθέασι, καὶ τότε ἱστορικὰ τῶν μαθημάτων γνώσεις ἐν γένει ὀνομάζονται, οἷον τῶν ἐπιστημῶν, τῆς Φιλοσοφίας, τῶν μαθηματικῶν, τῆς Φυσικῆς, τῆς Γραμματικῆς, κ. τ. λ. ἢ τὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔργα ἐξιστοροῦσι, καὶ τότε γνώσεις ἱστορικὰ τῶν τεχνῶν καλοῦνται, οἷον τῆς Μουσικῆς, Ζωγραφικῆς, Γλυπτικῆς, Ἀρχιτεκτονικῆς, κ. τ. λ. ἢ τὰς πράξεις αὐτοῦ διηγοῦνται, καὶ τότε κυρίως πολιτικὰ λέγονται, οἷον ἢ τῶν ἐθνῶν ἱστορία, ἢ τῶν διαφόρων νόμων αὐτῶν, κ. τ. λ.

70.

Τρίτον τελευταῖον· αἱ περὶ τὴν φύσιν ἐνασχολούμεναι ἱστορικὰς γνώσεις, εἴτε ἢ Φυσικὴ λεγομένη ἱστορία ἢ Φυσιολογία ἐν γένει, ἢ τὴν θέσιν, τὰς κινήσεις, τὰς ἀλλαιώσεις τῶν ἀστέρων περιγράφει, καὶ τότε Ἀστερογραφία, ἢ Κοσμολογία, Κοσμογραφία, Οὐρανογραφία καλεῖται, ἢ τις πάλιν εἰς Ἀπλανολογίαν, ἢ Ἀπλανογραφίαν, εἰς Πλανητολογίαν, ἢ Πλανητογραφίαν, καὶ εἰς Κο-

μητολογίαν, ἢ Κομητογραφίαν ὑποδιαιρεῖται· ἢ τὰ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ φαινόμενα ἐξιστορεῖ, καὶ τότε Μετεωρολογία λέγεται· ἢ τῶν διαφόρων ὀρυκτῶν τὴν περιγραφὴν ὡς ἀντικείμενον ἔχει, καὶ τότε λαμβάνει τὸ ὄνομα Ὀρυκτολογία, ἣτις πάλιν εἰς Γαιολογίαν, Μεταλλολογίαν, Λιθολογίαν, κ. τ. λ. ὑποδιαιρεῖται· ἢ τὰ φυτὰ ἐν γένει περιγράφει, καὶ τότε Φυτολογία καλεῖται, εἰς πολλὰς ὑποδιαιρουμένη κλάσεις· ἢ τὰ διάφορα τῶν ζώων ἐξιστορεῖ εἶδη, Ζωολογία πρᾶσταιγορευομένη, καὶ εἰς ἀμύπηλθεις διατεμνομένη διαιρέσεις· ἢ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἰδιαιτέρως πραγματεύεται, καὶ τότε Ἀνθρωπολογία κυρίως καλεῖται· ἢ τὸν ἐσωτερικὸν τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν διερευνᾷ διοργανισμὸν, καὶ τότε Φυτοτομία καὶ Ζωοτομία ἐν γένει ὀνομάζονται, εἰς πολλὰς ἑκατέρω ὑποδιαιρουμένη κλάσεις, οἷον Ἀνθρωποτομίαν, εἴτε Ἀνατομὴν, εἰς Πτηνοτομίαν, Ἰχθυοτομίαν, κ. τ. λ.

71.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν γεγονότων, ἢ τῶν ὄντων ἐξιστόρησις, ἄνευ τῆς τῶν τόπων, καὶ τῶν χρόνων περιγραφῆς, καθ' οὗς δηλαδὴ ἡ συνέβησαν, ἢ συμβαίνουσιν ἀτελὴς ὅλως ἐστὶ, ταῖς προρρήθεϊσαις ἱστορικαῖς γνώσεσι, καὶ ἡ τῶν τόπων, καθ' οὗς ὑπῆρξε τὰ περιγραφόμενα, καὶ ἡ τῶν χρόνων, καθ' οὗς ἐγένετο τὰ ἐξιστορούμενα, τουτέστιν ἡ γεωγραφία, εἰς διαφόρους ὑποδιαιρουμένη διαιρέσεις,

καὶ ἡ Χρονολογία, εἰς πολλὰς διαστελλομένη ἐπα-
χὰς, προστίθεται.

72.

Καὶ εἰς τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα εἶδη γνώσεων, αἱ
καλούμεναι ἱστορικαὶ διακρίνονται γνώσεις, αἱ τι-
νες τὸν πολυμαθῆ, ἢ ἱστορικὸν συναποτελοῦσιν
ἄνθρωπον.

73.

Περὶ τὰς τοιαύτας δὲ γνώσεις, καὶ μάλιστα τὰς
κυρίως πολιτικὰς, δύο τινὰ παρατηρητέα ἐστίν·
ἡ τῶν ἱστορουμένων δηλαδή ὑπαρξεις, καὶ ἡ ἐξ αὐ-
τῶν προερχομένη ὠφέλεια.

Ὅθεν, δεθείσης ἱστορικῆς τινὸς γνώσεως, ἀνάγκη
πᾶσα, ἵνα διαφόρως αὐτὴν βασανίσαντες, βε-
βαιωθῶμεν, ὅτι ἀξία πίστεως ἐστί· καὶ δεύτερον,
ἵνα τὸ ἐξιστορούμενον, καὶ τὰς εἰς πρὸς τὸ ἀνθρώ-
πινον σχέσεις αὐτοῦ ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες, τὴν ἐξ
αὐτῶν προκύπτουσαν ἀνακαλύψωμεν ὠφέλειαν.

74.

Κατὰ δύο τρόπους περὶ τῆς ὑπάρξεως παντὸς
βεβαιούμεθα πράγματος· διὰ τῶν ἰδίων δηλαδή
αἰσθήσεων ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ λόγου συνεργοῦ
παραλαμβανομένου, ἐὰν παρόντων ἡμῶν συμβῇ·
ἢ διὰ τῆς τῶν ἄλλων μαρτυρίας, εἰ πρὸ ἡμῶν, ἢ
ἀπόντων ἡμῶν, ὅτι ὑπῆρξε, λέγεται· ἀλλὰ πα-
ρατηροῦντες ἀκριβῶς τὴν τοῦ μαρτυροῦντος ἀξιο-
πιστίαν, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα θεω-
ρούμενα· τουτέστιν, εἰ οὐδόλως τῷ ὁρθῷ ἀντί-

κεῖται λόγῳ· εἰ οἱ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀκμάσαντες ἱστορικοὶ, οὐ μόνον οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ παρέχουσιν ἀμφιστορίας πρόφασιν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ τυγχάνουσιν ὄντες· καὶ εἰ μνημεῖα τινὰ, ὡς πρὸς αὐτὸ ἀναφερόμενα, καὶ μέχρις ἡμῶν διατηρούμενα, τὰ περὶ αὐτοῦ πιστοποιεῖ λεγόμενα.

75.

Οὕτως οὖν τὰ ἱστορικὰ διερευνῶντες πράγματα οἱ περὶ τὰς ἱστορικὰς ἐνασχολούμενοι γνώσεις, καὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας βεβαιοῦσθαι δύνανται.

Καὶ τὰς αἰτίας δὲ τῶν πολιτικῶν συμβάντων ἐξετάζοντες, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματα ἐξιχνιάζοντες, τὰς φιλοσοφικὰς λεγομένας τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἱστορίας συγγράφουσιν.

76.

Διὰ τῶν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν ἀναφερομένων ἱστορικῶν ἀληθειῶν, οὐ μόνον ἡ ἀνάγκη δείας ἀποκαλύψεως κατάδηλος γίνεται, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθείας πλανώμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ νοῦν καὶ καρδίαν ἀπ' αὐτοῦ ἀποστρέφοντα, δείας καὶ ὑψηλῆς ἀληθείας παντοίως διδάξας, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ὅλως ὑστερημένον τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ δείου φωτός, οὐδὲ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ ἱεῤῥας ἐμπνεύσεως.

77.

Διὰ δὲ τῶν θεησκευολογικῶν καὶ τῶν εἰς τὰς

πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀναφερομένων ἱστορικῶν γνώσεων, τὴν τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος καὶ πλάνην καὶ ἀπάτην, καὶ τὴν τῆς καρδίας αὐτοῦ διαφθοράν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν προκύψαντα τρομερὰ μανθάνει δυστυχήματα. Τὸ δὲ αἷτιον τούτου ἐκζητῶν, εὗρίσκει, ὅτι τὸ τὴν μόνην κυρίως γνωριστικὴν καὶ χαρακτηριστικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν, καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν αὐτοῦ δυνάμεων ὑπερκειμένην, τὴν θεοσεδικὴν, ὀρθῆς ἀμοιρῆσαι ἀναπτύξεως τῆς τοσαύτης τοῦ ἀνθρώπου ἀθλιότητος ἐστὶ πρόξενον (68,69).

78.

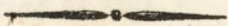
Διὰ τῶν τὰ μαθήματα καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἔργα ἐξιστορουσῶν, ἐξ οἷων μικρῶν ὀρμώμενος αἰτιῶν, εἰς οἷαν ἔφερεν αὐτὰ τελειότητα διενθυμούμενος, ἐκπλήττεται ἀληθῶς, καὶ πείθεται δὲ ἐν ταύτῃ, ὅτι εἰ μὴ αὐτὰ ὑψηλοτέρῳ τινὶ ὑπηρετεῖ σκοπῷ, βλάβης μᾶλλον, ἢ ὠφελείας παραίτια γίνεται (69).

79.

Καὶ τέλος διὰ τῶν τὰ θαυμάσια τῆς Κτίσεως περιγραφουσῶν, τὰς περὶ αὐτὰ μανθάνει σχέσεις καὶ ἀρμονίας, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν προκύπτουσαν κατανοεῖ ὠφέλειαν. Τὴν δὲ θείαν καὶ Δύναμιν καὶ Σοφίαν καὶ Ἀγαθότητα μονοῦ δι' αὐτῶν καθορῶν, εἰς ὕμνον καὶ εὐχαριστίαν τοῦ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὴν κτίσαντος διεγείρεται (70).

ΞΘ.

Οὕτως οὖν αἱ ἱστορικαὶ ἐν γένει γνώσεις, καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦσαι, καὶ εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, καὶ μάλιστα τῆς θεοσεδικῆς δαυμασίως συντείνουσαι, οὐ τὸ τυχρὸν αὐτῇ παρέχουσιν ὄφελος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Τεχνολογικαί,

ἢ

περὶ τὰς τέχνας περιστρεφόμεναι γνώσεις.

81.

Τέχνη κυρίως ἐστίν, ὡς πρὸς τὸ τεχνητὸν μὲν ἀναφερομένη, κατὰ λόγον ἀποτύπωσις ἐσωτερικοῦ τινὸς ἡμῶν συναισθήματος, ἢ διανοήματος, δι' αἰσθητῆς τινὸς μορφῆς, ἢ εἶδους γινομένη.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν τεχνίτην θεωρουμένη, δύναμις ἐστίν, ἢ ἐνέργεια, δι' ἧς ἡ ἀποτύπωσις αὕτη γίνεται. Μέσον δὲ πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἐστίν ἡ ἔξις, ἢ δεξιότης αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκπονεῖν τὴν μορφήν, ἢ τὸ εἶδος, καὶ ἡ τῶν προσηκόντων κανόνων γνώσις, πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν, οὗ προέθετο τέλους, ἢ σκοποῦ.

Ὅθεν Τέχνη προσέτι λέγεται καὶ τὸ ἄθροισμα, ἢ σύστημα, ἢ διδασκαλία τῶν κυριωτέρων κανόνων, δι' ὧν ὁ τεχνίτης κατὰ λόγον τοῦ προκειμένου σκοποῦ ἐπιτυχεῖν δύναται.

82.

Καὶ ἂν μὲν εἰς παραγωγὴν βιωφελούς τινὸς ἔργου ἡ τέχνη τείνη, αὕτη μὲν Βιομηχανικὴ καλεῖται, ὁ δὲ τεχνίτης, Βιομήχανος· ἂν δὲ ἡ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμῶν συναισθήματος, ἢ διανοήματος κατὰ λόγον παραστάσις κύριος αὐτῆς ὑπάρχη σκοπὸς, ἢ μὲν τέχνη ὀνομάζεται Καλλιτεχνία, Καλλιτέχνης δὲ, ὁ ταύτην ἐξασκῶν.

83.

Πᾶσαι οὖν αἱ τὰς τέχνας ἀποβλέπουσαι γνώσεις, τεχνολογικαὶ γνώσεις ἐν γένει ὀνομάζονται, ἐκ διαφόρων ἀφορμῶν λαβοῦσαι τὰς ἀρχάς. Εἰς μὲν γὰρ τὰς βιομηχανικὰς, ἢ ἀνάγκη, ἣν εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, ἵνα τὰς κατεπειγούσας αὐτοῦ δευραπείσῃ χρείας, τὴν πρώτην ἔδωκεν ἀφορμήν· εἰς δὲ τὰς καλλιτεχνίας, αἱ περὶ αὐτὸν τῆς φύσεως καλλοναί, εἰς μίμησιν διεγείρουσαι.

Ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐμπεφυκυῖα τοῦ δημιουργεῖν δύναμις τὸ ἐνδόσιμον λαβοῦσα, εἰς τοσοῦτον πλῆθος καὶ ποικιλίαν καὶ τὰς πρώτας καὶ τὰς δευτέρας προήγαγε, περὶ ὧν ἤδη μετὰ τῆς δεούσης λέγομεν συντομίας, ἀπὸ τῶν βιομηχανικῶν ἀρχόμενοι.

Βιομηχανικαὶ τέχναι.

84.

Τῶν βιομηχανικῶν τεχνῶν προγενέστεραι μὲν φαίνονται ἡ Κυνηγετικὴ, ἢ Ἀλιευτικὴ καὶ ἡ Ποι-

μενική τῇ δὲ κοινωνίᾳ ἀναγκαϊότεραι ὑπάρχουσιν ἢ Γεωργία καὶ τὸ Ἐμπόριον. Ἡ δὲ Ἑυλαουργική, Λιθουργική, Πλινθουργική καὶ Κεραμευτική, ἢ Σιδηρουργία, ἢ Μεταλλουργική, ἢ Ἑταλουργική, ἢ Κλωστική καὶ ἢ Ὑφαντική, ἢ Βυρσοδεφική, ἢ Βαφική, οἷον στοιχεῖα τῶν βιομηχανικῶν εἰσὶ τέχνων· τὰ γὰρ δι' αὐτῶν τεχνουργούμενα ἐπὶ πάσης τροποποιήσεως, ἢ εἰδοποιήσεως τῆς ὕλης, καὶ ἐπὶ πάσης σχεδὸν τέχνης γίνονται εὐχρηστα.

85.

Τῶν δὲ βιομηχανικῶν ἐπιτηδευμάτων τινὰ μὲν εἰς διατροφὴν συντελεῖ τοῦ σώματος, ὡς ἡ Ἀρτοποιία, Ποτοποιία, Ὀψοποιία· τινὰ δὲ εἰς σκέπη αὐτοῦ καὶ ἀνάπausιν, ὡς ἡ Ἰματοποιία, Οἰκοδομική καὶ Ἐπιπλοποιία. Καὶ τὰ μὲν, εἰς διατήρησιν αὐτοῦ καὶ ἄμυναν, ὡς ἡ Ὀπλοποιία, Ὀχυροποιία καὶ ἡ Πολεμική· τὰ δὲ, εἰς θεραπείαν, ὡς ἡ Φαρμακοποιία. Καὶ ἄλλα μὲν εἰς διαφόρων πραγμάτων εὐχρεστέραν μετακόμισιν, ὡς ἡ Ὀδοποιία, Ἀμαξοποιία, Ναυπηγική, Ναυτιλία· ἄλλα δὲ εἰς τακτικωτέραν καὶ ταχυτέραν τῶν ἔργων αὐτῶν ἐκτέλεσιν, ὡς ἡ Ὀρολογιοποιία, Τυπογραφία, Χαλκογραφία, Ἀτμοκινητική, Τηλεγραφική, ἢ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ χειρουργικῶν ὀργάνων κατασκευαστική, καὶ πᾶν εἶδος μηχανοποιητικῆς· τινὰ δὲ εἰς μόνην συντείνει πολυτέλειαν, ὡς ἡ Χρυσοχοϊκή, Λιθοκολλητική.

86.

Τοιαῦται τινὲς εἰσὶν αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι, καὶ τὰ βιομηχανικὰ ἐπιτηδεύματα· ὅποῖαι δὲ τινες αἱ καλλιτεχνίαι ὑπάρχουσιν, ἐκ τῶν ἐξῆς δήλον γίνεται.

Κ α λ λ ι τ ε χ ν ί α ι.

87.

Καλὸν κοινῶς λέγεται τὸ διὰ τῆς ὁράσεως, ἢ ἀκοῆς ἀρέσκον. Προέρχεται δὲ ἴσως ἡ διὰ τῶν αἰσθήσεων τούτων εὐαρέστησις ἐκ τῆς ἁρμονίας τῶν μερῶν καὶ τῶν λοιπῶν ιδιοτήτων τοῦ προσβάλλοντος, δι' ἣν ἀναλόγους τῷ προσβαλλομένῳ ὀργάνῳ διεγείρον δονήσεις, διαφόρων εὐαρέστων συναισθημάτων παρὰίτιον γίνεται.

88.

Αἱ διὰ τοῦ καλοῦ ἐμποιούμεναι εὐαρεστήσεις, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐμπεφυκυίας, καὶ ἐπ' ἄπειρον τεινύσεως φανταστικῆς τοῦ καλοῦ δυνάμεως ἔδωσαν ἀρχὴν, δι' ἣς εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ τελειοτάτου ἀνυψούμενος καλοῦ, εἰς αὐτὸ καὶ τὰς τῶν μερικῶν ἀνάγειν ἐπείγεται.

89.

Τὸ καλὸν, καθ' ὃς εἰς τὰς αἰσθήσεις, εἰς τὴν φαντασίαν, ἢ εἰς τὴν καρδίαν διεγείρει συγκινήσεις, εἰς διάφορα εἶδη καλοῦ διήρηται. Καὶ ὑψηλόν, ὑπέροχον, θαυμαστὸν λέγεται, ὅταν τὴν ἰδέαν

ἐμπνέη τοῦ ἀπεριορίστου, ἢ εἰς θαυμασμὸν κινή-
καὶ ἔκπληξιν. Συμπαθητικὸν δὲ, ἢ ἱλαρὸν, ὅταν εἰς
συμπάθειαν τὴν καρδίαν συγκινή· καὶ τέλος χα-
ρίεν προσαγορεύεται, ὅταν δι' αὐτοῦ εὐφροσύνης καὶ
ἀγαλλιάσεως λαμβάνωμεν συναισθήματα.

90.

Τὰ τοιαῦτα τοῦ καλοῦ εἶδη, διὰ διαφόρων μέ-
σων ὁ ἄνθρωπος παριστάμενος, τὰς διαφόρους καλ-
λιτεχνίας παρήγαγεν. Οὕτω φερεῖπεῖν, τὰς διαφώ-
ρους τῆς φύσεως καλλονὰς, ἢ τὰ τῆς φαντασίας
αὐτοῦ πλάσματα διὰ γραμμῶν, χρωμάτων, πλά-
σεων, χωνεύσεων, γλυφῶν παντοίως ἐξεικονίζων,
παντοῖα τῶν καλλιτεχνιῶν εἶδη, διὰ τῆς ὁράσεως
ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπενεργοῦντα, ἐπενόησεν· ὡς ἐκ
τῆς εὐαρεστήσεως δὲ καὶ τῆς χρείας ὁδηγούμενος,
εἰς τὰ διάφορα τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς εἶδη καὶ τά-
ξεις ὡσαύτως ὑπαρξιν ἔδωκε· τὰς διαφόρους δὲ,
οὕτως εἰπεῖν, φωνὰς τῆς φύσεως ἀπομιμούμενος,
τὰ διάφορα τῶν καλλιτεχνιῶν εἶδη, τὰ διὰ τῆς
ἀκοῆς ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπενεργοῦντα, ἐφεῦρεν.

91.

Καὶ αἱ μὲν διὰ τῆς ὁράσεως ἐπενεργοῦσαι καλ-
λιτεχνίαι εἰσὶ τὰ διάφορα τῆς Γραφικῆς εἶδη, ἢ Ἰ-
χνογραφία, Ζωγραφία, κ. τ. λ. ἢ Πλαστική, Χω-
νευτική, Γλυπτική καὶ ἢ Ἀρχιτεκτονική.

Καὶ ἡ μὲν Ἰχνογραφία διὰ γραμμῶν τὸ ἐξωτε-
ρικὸν τῶν σωμάτων παράστησι σχῆμα· καὶ τὸ
ἀπλούστατον τῆς Γραφικῆς ἐστὶν εἶδος.

Ἡ δὲ Ζωγραφία, διὰ τῆς Ἰχνογραφίας καὶ τῶν χρωμάτων, τὰ εἰς τὴν ὄρασιν ὑποπίπτοντα ἐκτίθησι, καὶ τὰ διάφορα τοῦ καλοῦ παρίστησιν εἶδη.

Ἡ πλαστικὴ, διαφόρους πλάττουσα ὕλας, ὡς καὶ ἡ χωνευτικὴ, διάφορα χωνεύουσα μέταλλα, τοῦ αὐτοῦ ἐπιτυγχάνουσι σκοποῦ.

Ἡ Γλυπτικὴ διὰ τομῶν καὶ γλυφῶν εἰς τὸ αὐτὸ καταντᾷ τέλος.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τελευταῖον, τὸ μετὰ λόγου συμμέτρως καὶ καλῶς οἰκοδομεῖν διδάσκει, καὶ ὡς ἄλλο κέντρον τῶν εἰρημένων καλλιτεχνιῶν γίνεται· πᾶσαι γὰρ αὐτῇ ὑπάρχουσιν εὐχρηστοί.

92.

Αἱ δὲ διὰ τῆς ἀκοῆς τὸν ἄνθρωπον διατιθεῖσαι καλλιτεχνίαι, τὰ διάφορα τῆς Μουσικῆς εἰσὶν εἶδη, τῆς φωνητικῆς δηλαδὴ, τῆς πνευστικῆς, χορδικῆς καὶ κροταλικῆς.

Ταύταις δὲ ταῖς καλλιτεχνίαις καὶ τὴν Γραμματικὴν, Ῥητορικὴν, καὶ Ποιητικὴν τινὲς συγκαταλέγουσι.

Καὶ ἡ μὲν Μουσικὴ ἐν γένει, διὰ τόνων καὶ ῥυθμῶν, διὰ μέλους καὶ ἁρμονίας, τὸ μέγα, τὸ ὑψηλόν, τὸ καλόν, ὡς δέον ἐκτιθεῖσα, τὸν ἄνθρωπον καὶ φέλλγει καὶ βελτιοῖ.

Ἡ δὲ Γραμματικὴ τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου ἐρευνᾷ, καὶ τοὺς τύπους αὐτῶν καταλέγει, καὶ τὴν σημασίαν ἐν γένει, καὶ τὴν ὀρθὴν γραφὴν, καὶ τὴν κατάλληλον αὐτῶν διδάσκει συμπλοκὴν, καὶ αὐ-

τω τὰς λεκτικὰς τῶν ἐπομένων ἀρχὰς παρασκευάζει.

Ἡ Ῥητορικὴ τὸν τρόπον ἐκτίθησι, καθ' ὃν μετὰ λόγου περὶ τοῦ προκειμένου πείθει τοὺς ἀκροαμένους ὁ λέγων δύναται.

Ἡ Ποίησις τέλος, διὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν, καὶ παντὸς εἶδους ἀρμονίας καὶ ῥητορείας, καὶ διεγείρειν τὴν φαντασίαν, καὶ δέλγειν τὴν καρδίαν προτίθεται.

Εἶδη δὲ ποιήσεως τὰ κυριώτερα ἐστὶ,

Τὸ λυρικόν, ὃ καὶ πᾶν εἶδος μουσικῆς συμπεριλαμβάνει συνεργόν.

Τὸ ἐπικόν, τὸ τὴν ἔκθεσιν ἡρωϊκῶν πράξεων ὑπόθεσιν ἔχον.

Τὸ βουκολικόν, τὸ ποιμενικάς τινας πράξεις διηγούμενον.

Τὸ διδακτικόν, τὸ διὰ τῶν ποιητικῶν δειλγῶν εὐάρεστον καθιστὰν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν τὰ διδάγματα, καὶ τῆς ἠθικῆς τὰ παραγγέλματα.

Καὶ τέλος τὸ δραματικόν, τὸ πάσας τὰς καλλιτεχνίας ἐν αὐτῷ συμπεριλαμβάνον· ἅπασαι γὰρ, καὶ αἱ διὰ τῆς ὁράσεως, καὶ αἱ διὰ τῆς ἀκοῆς ἐνεργοῦσαι, ἐν αὐτῷ συνερχόμεναι, εἰς τὸν αὐτὸν συντείνουσι σκοπὸν, καὶ τὸ αὐτὸ ἀποδλέπουσι τέλος.

93.

Τοιαῦτα ἐστὶ τὰ εἶδη τοῦ καλοῦ, ὡς καὶ τὰ τῇ διὰ τινων μέσων παραστάσει αὐτοῦ ἀπ' ἀλλήλων

διαστελλόμενα. Ἰδωμεν δὲ καὶ τίνα ἐστὶν ἐν γένει τὰ εἰς τὰς τοιαύτας παραστάσεις ἀπαιτούμενα.

94.

Δύο τινὰ ὁποιαδήποτε ἀπαιτεῖ παράστασις τοῦ καλοῦ, ἢ ἐξεικόνις· πρῶτον, τὴν ἀληθῆ, ἢ πιθανὴν εὖρεσιν τοῦ κατ' ἰδίαν πρωτοτύπου, ὅπερ ἀνάλογον τῷ πραγματικῷ ἐπινοεῖται παραδείγματι καὶ δεύτερον, τὴν ἀληθῆ, ἢ πιθανὴν διὰ τινων μέσων ἔκθεσιν αὐτοῦ.

95.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τριῶν τινῶν προέρχεται· ἐκ τοῦ ἰσχυρῶς τοῦ προσβάλλοντος αἰσθῆσθαι πρωτοτύπου· ἐκ τοῦ κατὰ λόγον τὰ διάφορα αὐτοῦ ἐκλέξαι μέρη· καὶ ἐκ τοῦ καλῶς καὶ κατὰ λόγον ἐνώσσαι ταῦτα, καὶ συνθεῖναι τὸ κατ' ἰδέαν Πρωτότυπον.

Τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὴν τελειότητα συνίσταται τῶν μέσων, δι' ὧν μορφωθήσεται τὸ ἐννοηθὲν πρωτότυπον, καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν, δι' ὧν μερικώτερον χαρακτηρισθήσεται.

Καὶ ἡ μὲν τελειότης τῶν μέσων τὴν ἀκριθεῖ ἀπαιτεῖ γνῶσιν αὐτῶν, ἥτις ταῖς ἐπιστήμας διὰ παντὸς συμπροδίδει, καὶ ταῖς καλλιτεχνίαις ταύτας συνδέει· ἡ δὲ ἐκλογὴ τὴν χρῆσιν ἀποβλέπει τῶν εἰς τὸ προκείμενον καλὸν ἀρμολύοντων χαρακτηριστικῶν μέσων, ἥτις καὶ Ἰφός ὀνομάζεται. Τοῦτο δὲ ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπές, εἰς τὸ ὑπέροχον καλόν· μέτριον καὶ συμπαθές, εἰς τὸ ἱλαρόν·

κομψὸν καὶ ἀνθηρὸν εἰς τὸ χαρίεν ὑπάρχον, τὰ διάφορα τοῦ καλοῦ χαρακτηρίζει εἶδη, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν διεγείρει καὶ ιδέας καὶ συναισθήματα.

96.

Τοιαῦτα τινὰ ἐστὶ καὶ τὰ περὶ τὰς καλλιτεχνίας ἐν γένει θεωρούμενα.

Διαφέρουσι δὲ αἱ τὰ περὶ τῶν τεχνῶν ἐξιστορούσαι γνώσεις ἀπὸ τῶν κυρίως τεχνικῶν· αὗται μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς τῶν πραγμάτων τροποποιήσεις πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινὸς μετὰ λόγου διδάσκουσιν· ἐκεῖναι δὲ τὰ περὶ ἀρχῆς, προόδου, ἀκμῆς τῶν τεχνῶν, καὶ ὅλως πάντα τὰ εἰς αὐτὰς ἱστορικῶς ἀναφερόμενα κατὰ λόγον ἐκτιθέασι.

Καὶ ἐκ τῶν περὶ τὰς τέχνας δὲ ἐν γένει θεωρουμένων μαυθάνομεν, ὅτι πρώτη μὲν αὐτῶν ἀρχὴ ἐστὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ λόγου τεχνουργικόν, μέσον δὲ τελειοποιήσεως κυρίως ἢ ἐπ' ἄπειρον τείνουσα δύναμις αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ἡ δεοσεβικὴ· αὕτη γὰρ πασῶν μὲν τῶν τεχνῶν ἐν γενεῇ, ἐξαιρέτως δὲ τῶν καλλιτεχνιῶν ἀντιλαμβανομένη, εἰς τὸν ὑπέρτατον αὐτὰς τῆς τελειοποιήσεως προάγει βαθμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Ἐπιστημονικαὶ γνώσεις.

97.

Ἐπιστήμη ἐστὶν, ὡς πρὸς τὸ ἐπιστητὸν μὲν θεωρουμένη, ἄθροισμα, ἢ σειρὰ ἀλληλενδέτων ἀποδεδειγμένων ἀληθειῶν, ἐξ ἀρχῶν μὲν αὐτοδεβαίων προερχομένων, τὴν δὲ μετὰ λόγου θεωρίαν τινὸς ὑπόθεσιν ἔχουσῶν.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν ἐπιστήμονα ἀναφερομένη, ἕξις ἐστὶ τοῦ εἰδέναι μετὰ λόγου, καὶ ἐκτιθέναι τὰς τοιαύτας ἀληθείας, καὶ πρὸς ζήτησιν καὶ εὔρεσιν ὁμολόγων ἄλλων, μετὰ λόγου ἐτοίμως αὐταῖς ἔχειν χρῆσθαι.

Ὅθεν καὶ γνώσεις ἐπιστημονικαὶ ὠνομάσθησαν, ὅσαι τῆς τε ζητήσεως καὶ εὑρέσεως τῶν περὶ τι ἀληθειῶν μετὰ λόγου στοχάζονται. Διαφέρουσι δὲ καὶ αὗται τῶν περὶ τὰς ἐπιστήμας ἱστορικῶν γνώσεων. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ τὰ περὶ ἀρχῆς, προόδου, ἀκμῆς, καὶ πάντα τὰ ἱστορικῶς τὰς ἐπιστήμας ἀφορῶντα, κατὰ λόγον ἐκτιθέασιν· αὗται δὲ τὴν μετὰ λόγου καὶ ζήτησιν καὶ εὔρεσιν τῆς ἀληθείας ἀποδλέπουσιν.

Ὅταν οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ τοὺς νόμους τῶν περὶ αὐτὸν φαινομένων διερευνᾷ, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν ἐκζητῇ, τότε τὰς ἐπιστημονικὰς συνίστησι γνώσεις· ἐπίστασθαι γὰρ ἐστὶ τὸ τὴν αἰτίαν γινώσκειν, ὅτι τοῦ γινωσκομένου ἐστὶν αἰτία, καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν.

Τοιαύτην δὲ, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ποιεῖν ὁ ἄνθρωπος δύναται, ἢ ἑαυτὸν ὡς διανοούμενον παρατηρῶν, ἢ τὴν φύσιν ἐν γένει ἐξετάζων, ἢ τὰ περὶ τὸν Δημιουργὸν θεωρῶν, ἢ τὸν ἄνθρωπον ὡς πρὸς Αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους ἑαυτοῦ ἀναφέρων, ἢ τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ ἔχων.

Ἰδωμεν οὖν πῶς ἐκ τῶν τοιούτων ἐξετάσεων αἱ ἐπιστημονικαὶ παράγονται γνώσεις, ἀπὸ τῆς θεωρίας τοῦ ἀνθρώπου ἀρχόμενοι, εἴτε τὰς ἀρχὰς τῆς λεγομένης Ψυχολογίας καταβάλλοντες.

Ὅτι μὲν οὐδεμίαν ἀπολύτως οὐσίαν, ἀναφορὰς δὲ τινὰς μόνον τῶν περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὄντων, ὡς πρὸς ἡμᾶς θεωρουμένης, γινώσκουμεν, ὅτι δηλαδὴ οὐ τὴν φύσιν τῶν οὐσιῶν ἀπολύτως, ἀλλὰ τὰς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν προερχομένης μεταβολὰς μανθάνομεν, ἐκ τῆς καθημερινῆς παρατηρήσεως δῆλον ἀποκαθίσταται· ὅτι δὲ πάλιν ὡς ἐκ μόνης τῆς διαφορᾶς τῶν ἐν ἡμῖν ἐμποιοιμένων μεταβολῶν, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἐμποιοιῶν αἰτιῶν

ἐπιβεβαιῶσαι δυνάμεθα, οὐδεμιᾶς δεῖται ἀποδείξεως. Ὅθεν καὶ ὅταν ἐν ἡμῖν διάφορα συμβαίνωσι, ἀποτελέσματα, διαφόρους συμπεραίνομεν καὶ τὰς παραγούσας αὐτῶν αἰτίας, εἰ καὶ τὴν φύσιν αὐτῶν κυρίως οὐ γινώσκομεν.

100.

Καὶ τοιοῦτον ἐστὶ θάτερον τῶν τοῦ ἀνθρώπου γνώσεων ὅριον, ὅταν ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὴν τῶν αἰτίων αὐτῶν θεωρίαν ἀνάγῃται, ὅπερ καὶ ἐκ τῶν ὑπτέρων ὀνομάζεται· τὸ ἕτερον δὲ ἐκ τῶν προτέρων καλεῖται, ὅταν δηλαδὴ, τοῦ αἰτίου γινωσκομένου, τὰ ἐκ τούτου ἐκζητῶνται ἀποτελέσματα.

Ἐκ τῶν ὑπτέρων οὖν ἤδη τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐρευνήσωμεν φαινόμενα, ὅπως βεβαιωθῶμεν, εἰ μία τις ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχει οὐσία, ἢ δύο τινες, κατὰ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσαι, τὸν ἄνθρωπον συναποτελοῦσι.

101.

Τὰ περὶ τὸ λογικὸν τοῦτο ὃν παρατηροῦντες φαινόμενα, μαυθάνομεν,

Πρῶτον, ὅτι ἐκ μερῶν σύγκειται, τάξιν τινὰ εἰς συναπαρτισμὸν ὅλου τινὸς διατηρούντων, καὶ ὅτι καὶ τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη ἡμᾶς διατιθέασιν, ὡς ἀνθιστάμενα, ὡς ἐκτατὰ, ὡς θερμὰ, καὶ ἐν γένει ὡς τὰς ιδιότητας ἔχοντα, ἢ τῇ οὐσίᾳ ἀποδίδομεν, ἣν σῶμα ὀνομάζομεν, εἰ καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς κυρίως ἀγνοοῦμεν.

Δεύτερον δὲ βεβαιούμεθα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ

τὴν τοῦ αἰσθάνεσθαι, καὶ ἐννοεῖν καὶ διανοεῖσθαι, καὶ βούλεσθαι, κ. τ. λ. ἔχει δύναμιν. Ἡ τοιαύτη τοίνυν δύναμις ἢ εἰς τὸ σωματικὸν προσιδιάζει ὅλον, ἢ ὡς ἐξ ἑτέρας τινὸς προέρχεται οὐσίας, ἥς ἢ μὲν φύσις κυρίως ἄγνωστος ἡμῖν, ὡς καὶ ἡ τοῦ σώματος ἐστίν· ἀποτελέσματα δὲ τινὰ, ὅσον τὸ γινώσκειν, τὸ βούλεσθαι, κ. τ. λ. ὡς καὶ ἐκείνου τὸ ἐκτατὸν, τὸ βαρὺ, τὸ θερμὸν, κ. τ. λ. γνωστὰ ἡμῖν γίνονται. Πότερον δὲ τούτων ἐστὶν ἀληθὲς ἐκ τῶν ἐπομένων δηλωθήσεται.

102.

Ἐπειδὴ καὶ πᾶς διοργανισμὸς ἑνωσις ἐστὶ μερῶν, ἁρμονίαν τινὰ πρὸς τι τέλος συναποτελούντων, δῆλον ὅτι, ἐν ὁποιοδήποτε διοργανισμένῳ ὅλῳ, τὰ συνερχόμενα μέρη τὴν ἰδίαν φύσιν οὐ μεταβάλλει· καὶ ἐπομένως τὸ διὰ τοῦ ὅλου ἀποτελεσματὸν κεφάλαιον ἐστὶ τῶν κατὰ μέρος ἀποτελεσμάτων. Οὕτω φερεῖται, ἐν ὁποιοδήποτε μηχανῇ, ἢ ὅλῃ μηχανικῇ κίνησις, τὸ κεφάλαιον ἐστὶ τῶν ὡς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τῶν μερῶν προερχομένων μερικῶν κινήσεων.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐξ ἀνθισταμένων σύγκειται μερῶν, καὶ τὴν ἐξ ἀντιστάσεως μόνον δεχομένων κίνησιν, ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα καὶ τὸ ὅλον τὴν τοιαύτην μόνον ἔχῃ μηχανικὴν κίνησιν, ἐπομένως δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μόνον σῶμα ᾗ, ἵνα ταύτης μόνον πλουτῇ τῆς ιδιότητος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς τοῦ οἴκοθεν ἐνέργειν εὐμοιρεῖ ιδιότη-

τητος, τῆς μηδόλως τῷ διοργανισμένῳ προσιδι-
ζούσης σώματι, ἔπεται, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ
ἑτέρα τις μὴ σωματικὴ ἐνυπάρχει οὐσία, τὴν τοῦ
οἴκοθεν ἐνεργεῖν ιδιότητα ἔχουσα, ἣ τις τῇ σωμα-
τικῇ συνελθοῦσα, τὸν ἄνθρωπον συνεκρότησε.

104.

Καὶ ἑτέροις δέ τισι περὶ τὸν ἄνθρωπον συμβαί-
νουσι προσέχοντες τὸν νοῦν, μανθάνομεν ὅτι, ἐν ᾧ ἡ
τοῦ γινώσκειν καὶ βούλεσθαι δύναμις προαιρεῖται,
τὸ σωματικὸν ὅλον οὐ μόνον οὐδεμίαν ἔχει προαίρε-
σιν, ἀλλὰ καὶ ὅλως τῇ τοῦ βούλεσθαι δυνάμει ἀν-
τίκειται. Ἐὰν οὖν τὴν τοῦ προαιρεῖσθαι δύναμιν τῷ
σωματικῷ ἀποδῶμεν ὅλως, τότε ἑαυτοῖς ἀντιφά-
σκομεν, ἐναντιωτάτως κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμέ-
νου κατηγοροῦντες ιδιότητας. Ἀνθίστασθαι γὰρ τῇ
προαιρέσει καὶ προαιρεῖσθαι ἐν ταύτῳ, ταῦτόν ἐ-
στὶ τῷ προαιρεῖσθαι καὶ μὴ προαιρεῖσθαι ἐν ταύτῳ,
τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἔχειν προαίρεσιν, τῷ ὑπάρχειν δη-
λαδῆ, καὶ μὴ ὑπάρχειν ἐν ταύτῳ, ὅπερ ἀδύνατον.

104.

Ὡσαύτως μανθάνομεν ὅτι, ἐν ᾧ τὸ σωματικὸν
τοῦ ἀνθρώπου ὅλον παντοίως μεταβάλλεται, τὸ
ἔχον τὴν τοῦ γινώσκειν καὶ βούλεσθαι δύναμιν ἀτο-
μικῶς διαμένει ἀμετάβλητον.

105.

Ἐκ τούτων οὖν καὶ τῶν ταιούτων βεβαιούμεθα,
ὅτι τὰ διόλου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ παρατηρούμενα φύ-
σει διάφορα φαινόμενα δυσὶ διαφορωτάταις πρᾶσι-

διάζει οὐσίαις· καὶ τὰ μὲν ὡς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως προερχόμενα, τῇ ἀνθισταμένῃ, ἢ τῇ σωματικῇ λεγομένῃ ἐφαρμόζει· τὰ δὲ ἐκ τῆς προαιρέσεως προκύπτοντα, τῇ προαιρουμένῃ οὐσίᾳ, τῇ μὴ σωματικῇ δηλαδή, εἴτε τῇ ψυχῇ ὀνομαζομένην προσανήκει.

Καὶ οὕτως ἐκ τῆς τῶν ἀποτελεσμάτων διαφορᾶς, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀποτελουσῶν γνόντες αἰτιῶν, τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος τοῦ ἀνθρώπου σύνθετον μετὰ βεβαιότητος συνάγομεν.

106.

Διὰ τῶν τοιούτων παρατηρήσεων μανθάνομεν πρὸς τούτοις, ὅτι θατέρας οὐσίας τρόπον τινὰ τοῦ εἶναι διάφορον λαμβανούσης, καὶ ἡ ἑτέρα ἄλλοιον τινὰ τρόπον τοῦ εἶναι προσδέχεται· τουτέστιν, ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπενεργεῖ, τοῦτο δὲ ἀντιστρόφως ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ πῶς ἡ τοιαύτη τῶν δύο τούτων ἡνωμένων οὐσιῶν γίνεται συνδιάθεσις, οὐδὲν οἶδαμεν, ὡς μηδὲ τὴν φύσιν αὐτῶν κυρίως γινώσκοντες.

107.

Τοιαῦτα τινὰ ἐν γένει ἐστὶ τὰ ὡς ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ ἀνθρώπου ἐξαγόμενα.

Ἐὰν δὲ τὰ περὶ αὐτὸ ὄντα τὸ λογικὸν τοῦτο παρατηρῇ ὄν, πρῶτον μὲν, διὰ τῆς εἰς τὰς προαιρετικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας ἀντιστάσεως αὐτῶν, καὶ τῆς ἀνάγκης, ἣν αὐτῶν ἔχει πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ὑπάστ

ξεως ἢ ἀνυπαρξίας αὐτῶν παντελοῦς αὐτοῦ ἀνεργησίας, πείθεται, ὅτι παρ' αὐτὸν, ἢ ἔξωθεν αὐτοῦ ὑπάρχει· δεύτερον δὲ, ὡς ἐκ τῆς διαφόρου αὐτῶν ἀντιστάσεως, καὶ τὰς ιδιότητας μαθαίνει, δι' ἃς αὐτῷ ἀνθίσταται, ἢ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπενεργεῖ ὄντων.

Καὶ τὴν μὲν δύναμιν, ἐξ ἧς αἱ τοιαῦται προέρχονται, ἢ φύονται ἐνέργειαι, Φύσιν αὐτῶν ὠνόμασε· Φυσικὰς δὲ, τὰς ιδιότητας, δι' ἃς τὰ τοιαῦτα ἐκτελεῖ ἀποτελέσματα καὶ σώματα, τὰ τοιαύτας ἔχοντα ιδιότητας ὄντα, δι' ἃς καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος ἐπενεργεῖν πέφυκεν.

108.

Ταύτας οὖν τὰς φυσικὰς τῶν σωμάτων ιδιότητας ὁ ἄνθρωπος διερευνῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ζήτησιν τῶν λόγων τῶν περὶ αὐτὰ φαινομένων ἀναγόμενος, εἰς τὰς φυσικὰς λεγομένας ἐπιστήμας ὑπαρξιν ἔδωκε.

Καὶ τοιαύτην μὲν ἔρευναν ἐν γένει ποιῶν, τὴν κυρίως καλουμένην Φυσικὴν συνεστήσατο.

Τὰ διάφορα δὲ στοιχεῖα, ἐξ ὧν τὰ σώματα σύγκεται, μερικώτερον θεωρῶν, τὴν ὀνομαζομένην **Χημείαν** παρήγαγεν.

Ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον δὲ τὴν τοιαύτην ἐπάγων ἔρευναν, τὰς τῶν Ἀσκληπιαδῶν γνώσεις ἐπενόησε.

Τοιαύτη δέ τι ἐξετάσει καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανίων φαινομένων χρώμενος, τὰς ἀρχὰς τῆς Ἀστρονομίας κατέβαλεν.

109.

*Οθεν καὶ τὸ μέγα τοῦτο Δημιούργημα, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ φαινόμενα, οἷτε νόμοι, καθ' οὓς καὶ οἱ λόγοι, δι' οὓς αὐτὰ συμβαίνει, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει ὑπόθεσις γίνεται.

Μερικώτερον δὲ ἡ μὲν κυρίως Φυσικὴ, τὰ ἰδιώματα ἐν γένει τῶν σωμάτων, καὶ τὰς δυνάμεις, δι' ὧν τὰ περὶ αὐτὰ παράγονται ἀποτελέσματα, καὶ τὴν φύσιν πάσης ἐν γένει κινήσεως, τοῦ γενικωτάτου δηλαδὴ τῶν περὶ τὰ σώματα φαινομένων, διερευνᾷ.

Ἡ δὲ Χημεία, εἴτε Στοιχειακὴ, ἢ Στοιχειολογία περὶ τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλα σχέσεις αὐτῶν, καὶ τὰς συνθέσεις καὶ ἀναλύσεις τῶν συνθέτων ἰδιαίτερος ἐνασχολεῖται.

Τῆς δὲ Ἰατρικῆς ἀντικείμενον κυρίως ὑπάρχει τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, καὶ τὰ περὶ αὐτὸ καὶ ὑγιαῖνον καὶ νοσοῦν φαινόμενα, ὡς καὶ ἡ διατήρησις τῆς υἰγείας αὐτοῦ, καὶ ἡ τῶν νόσων θεραπεία.

Τῆς Ἀστρονομίας τέλος ἔργον ἴδιον ἐστὶν ἡ τῶν συμπληρούντων τὸ Σύμπαν τοῦτο κόσμων, καὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν μερικωτέρα θεωρία καὶ ἔρευνα.

110.

Ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ ἀντενεργείας, τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων ἐκτελουμένης, τὴν ἰδέαν τῶν διαφόρων διαστάσεων, καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ ποσοῦ ἐν γένει λαβὼν, καὶ ἀΦηρημένως αὐτὸ

θεωρήσας, τὰς τῶν ὁρισμῶν ἐπιστήμας, εἴτε τὰ κυρίως λεγόμενα μαθήματα, ἢ τὰ καθαρὰ μαθηματικὰ παρήγαγεν, ἀναγκαιότατα εἰς κατάληψιν πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, μάλιστα δὲ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὑπάρχοντα.

Οὕτω φερεῖπείν, τὸ ποσὸν, ὡς ἐκτεταμένον, ἢ συνεχὲς θεωρῶν, καὶ τὰ ιδιώματα αὐτοῦ, ὡς διαστατοῦ μόνον, ἢ ἐκτατοῦ ὄντος ἐρευνῶν, τῆς Γεωμετρίας, εἴτε Μεγεθομετρίας, ἢ Διαστατικῆς τὰς ἀρχὰς κατέβαλεν.

Ὡς διακεκριμένον δὲ αὐτὸ, καὶ εἰς μονάδας τετμημένον ἐξετάζων, ὡς μὲν ποσωτὸν μόνον αὐτὸ ἀορίστως ὑπολογιζόμενος, τὴν τοῦ ποσοῦ ἐπιστημὴν, ἢ τὴν Ποσωτικὴν (α) ἐπενόησεν· ὠρισμένως

(α) Τὴν Ποσωτικὴν οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ποσοῦ Σοφίαν ἐκάλεσαν· ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὁ μὲν τις, Γενικὴν Ἀριθμητικὴν, ὁ δὲ, Ἀναλυτικὴν, ἕτερος δὲ τις, Συμβολικὸν ὑπολογισμόν, καὶ ἄλλος Διοφαντικὴν προσηγόρευσαν· οἱ δὲ, τῷ ἀραβικῷ ἔτι καὶ νῦν ἀρέσκονται ὀνόματι, τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ περὶ τὰ μαθήματα ἐνασχολουμένους ἀλλογενεῖς μιμούμενοι.

Ἄλλ' οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐκ τῶν Ἀράβων τὰς πρώτας τῆς Ποσωτικῆς λαβόντες ἀρχὰς, καὶ τοῦ ἀραβικοῦ τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὀνόματος, οὐ μόνον ἐν τοῖς τῶν μαθηματικῶν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς καὶ μικρὸν τῶν ἐπιστημῶν τούτων γευσασμένοις, ἐν χρήσει γενομένου, καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῶν δυσκόλως ὡς πρὸς τὸ ὀνοματοποιεῖν ἔχουσῶν, ἐκόντες ἀέκοντες τῷ ἀραβικῷ ἔτι καὶ νῦν χρῶνται ὀνόματι. Οἱ δ' Ἕλληνες, μηδεμίαν ἔχοντες τοιαύτην ἀφορμὴν, καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν ξενικῶν λέξεων ἐκκαθαίρειν ὅλως προθυμούμενοι, τῇ τῶν ἐπι-

δὲ ὡς ἀριθμὸν, ἢ ἀριθμητὸν αὐτὸ ἀναλογιζόμενος, τὰ περὶ τὴν Ἀριθμητικὴν συναπῆρτισε.

Τοῖς δὲ ἐκ τῶν καθαρῶν τούτων μαθηματικῶν ἐξαγομένοις ὡς μέσῳ, ἐν ταῖς Φυσικαῖς, ἢ ἄλλαις τισὶν ἐπιστήμαις χορησάμενος, τὰ μικτὰ καλούμενα μαθηματικὰ συνεστήσατο.

στημονικῶν λέξεων καθάρσει προσέχειν τὸν νοῦν ὀφείλουσι μάλιστα, ὅπως τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων τὴν γλῶσσαν λαμπρὰν καὶ καθαρὰν καὶ φωταυγὴ ποτὲ ἐν πᾶσιν ἀναδείξωσι, τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο κάλλος αὐτὴν κατὰ μικρὸν ἀμφιέσαντες· ὅπερ οὐ μόνον οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τοὺς Ἑλληνας καὶ τὸν Ἑλληνα λόγον ἀσπαζόμενοι συναπαρτίξουσιν σπουδάζουσι.

Καὶ εἰσὶν ἄληθῶς πολλῶν ἐπαίνων ἄξιοι οἱ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῶν τεχνῶν διδάσκαλοι, οἷτε Δικασταὶ καὶ οἱ Δικηγόροι, οἱ Δημοσιογράφοι, καὶ οἱ περὶ μεταφράσεις καὶ συγγραφὰς παντοίων συγγραμμάτων ἐνασχολούμενοι, κ. τ. λ. οἱ τοσούτων ξενικῶν λέξεων τὸν Ἑλληνα λόγον ἀπαλλάξαντες, καὶ ὅλως ἐκκαθάραι αὐτὸν φιλοτιμούμενοι.

Τούτους καὶ τοὺς τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν διδασκάλους μιμεῖσθαι, καὶ τὰς ὀλίγας ξενικὰς λέξεις εἰς ἑλληνικῶν ἄλλων ἀντικαταστήσαι ἔδει· ὃ πολλοὶ εἰσὶν οἱ ἤδη κατορθώσαντες.

Ὅθεν πέπεισμαι, ὅτι καὶ τὸ τῆς Ποσωτικῆς ἀραβικὸν ὄνομα εἰς κόρακας πάντως ἀποπέμψουσιν· Ἑλληνες γὰρ ὄντως καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι, καὶ οὐκ ἀνέξονται ἑλληνικὴν ἐπισήμην, ὅφ' Ἑλλήνων τὸ πρῶτον ἐπινοηθεῖσαν, καὶ δι' Ἑλλήνων τοῦ Διοφάντου, καὶ τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι διαδοθεῖσαν, ἀραβικῶ καλεῖν ὀνόματι· ἀλλ' ἢ ἐνί γε τῶν ὑπαρχόντων ἑλληνικῶν ὀνομάτων χρῆσονται, ἢ ἕτερον βέλτιον ταύτων ἐπινοῆται πάντως προθυμῶνται.

Διὸ καὶ τῆς μὲν Γεωμετρίας, ἢ Μεγεθομετρίας ἔργον κύριον ἐστὶ τὸ τὰς ιδιότητας τῶν γραμμῶν, ἐπιφανειῶν καὶ στερεῶν διερευνῆσαι, καὶ τὰς ἀρχὰς πάσης Γραμμομετρίας, ἢ Μηκομετρίας, καὶ Ἐπιφανειομετρίας, καὶ Στερεομετρίας καταβαλεῖν.

Τῆς δὲ Ποσωτικῆς, τὸ τὰς ιδιότητας τῶν ποσῶν ἐν γένει ἀνακαλύψαι, καὶ πρὸς θεωρίαν καὶ λύσιν παντοίων καὶ ἀριθμητικῶν καὶ γεωμετρικῶν καὶ θεωρημάτων καὶ προβλημάτων αὐταῖς χρῆσασθαι.

Τῆς δὲ Ἀριθμητικῆς μερικώτερον, τὸ τὰς ιδιότητας παντὸς εἶδους ἀριθμῶν θεωρῆσαι, καὶ πρὸς λύσιν καὶ ἀριθμητικῶν καὶ ποσωτικῶν προβλημάτων τὴν δέουσιν αὐτῶν χρῆσιν ποιήσασθαι.

Τῶν δὲ μικτῶν μαθηματικῶν, τὸ τὰ θεωρήματα καὶ τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ Ποσωτικῆς καὶ Γεωμετρίας ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἄλλων διαφόρων γνώσεων ἐν δέοντι ἐφαρμόζειν.

112.

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων ἔρευναν, εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τῆς πρωτίστης αὐτῶν μεταδίδει ἀρχῆς.

Ὅθεν καὶ εἰ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ὑπό τινος αὐτὰ παρήχθη ὄντος διερευνᾷ, ἢ διὰ παντὸς ὑπῆρχεν, ὑπ' οὐδενὸς εἰς τὸ εἶναι παραχθέντα· τουτέστιν, εἰ τὸ Σύνπαν τοῦτο Πανσόφου, Παντοδυνάμου, καὶ Παναγάθου Δημιουργοῦ ἐστὶ δημιουργήμα, ἢ οὐδεμίαν οὐδέποτε ἔλαβεν ἀρχήν, αἰείποτε ὑπάρ-

χον. Ὅτι δὲ τὸ πρῶτον ἀληθὲς ἐστίν, ἐκ τῶν ἐπα-
μένων δῆλον γίνεται.

113.

Ἡ ἀρμονία, αἱ κινήσεις, αἱ ιδιότητες καὶ τοῦ
ὅλου αὐτοῦ Σύμπαντος, ὡς καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ,
ἐνδεχόμενα ἐστὶ καὶ ἄλλως ὑπάρχειν ἡδύνατο.
Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐξ ἐαυτῶν τὰς τοιαύτας ἔχειν
ιδιότητας ἀδύνατον ἦν, ὡς νόμοις τισὶν ὑπέεικοντα,
καὶ μηδεμίαν, κυρίως εἰπεῖν, τοῦ οἴκοθεν ἐν γνώσει
ἐνεργεῖν δύναμιν ἔχοντα, ὡς σκοπῶ τινὶ ὀρισμένῳ,
καὶ ὑπ' αὐτῶν ὅλως ἀγνασμένῳ, ὑπηρετοῦντα, ἔ-
πεται, ὅτι ὑφίστη τις ἀρχὴ καὶ αἰτία τὰς τοιαύ-
τας αὐτοῖς ἔδωκεν ιδιότητας, εἴτε ἐκ τοῦ μὴ ὄν-
τως εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν.

114.

Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης οὖν ἀρμονίας τοῦ Σύμπαν-
τος, καὶ τῶν ὀρισμένων νόμων, καθ' οὓς τὰ ἐν
αὐτῷ παράγεται φαινόμενα, καὶ ἐξ ἄλλων δὲ πολ-
λῶν λόγων βεβαιούμεθα, ὅτι ὑπάρχει ὑπέρτατος
τῶν ἀπάντων Δημιουργὸς, ὁ τῷ Σύμπαντι τὰς
τοιαύτας παρασχὼν ιδιότητας, εἴτε ὁ τὰ πάντα ἐκ
τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, καὶ νόμοις
τισὶ, παντοδυνάμως, πανσόφως καὶ παναγάθως
αὐτὰ διακυβεργῶν.

115.

Οἱ δὲ νόμοι, δι' ὧν τὸ Σύμπαν τοῦτο διακυβε-
ρᾶται, ἐν γένει θεωρούμενοι εἰσὶ,

Α'. Οἱ νόμοι, καθ' οὓς αἱ μηχανικαὶ ἐκτελοῦν-

ται κινήσεις, καὶ δι' ὧν ἡ φυσικὴ αὐτοῦ διατηρεῖται
ἁρμονία.

Β'. Οἱ νόμοι τῶν ἀπλῶν αἰσθημάτων καὶ συναι-
σθημάτων, εἴτε τοῦ ἄλγους καὶ τῆς ἡδονῆς, τῆς
εὐαρεστήσεως καὶ δυσαρεστήσεως, δι' ὧν τὰ ἀπλῶς
αἰσθανόμενα καὶ συναισθανόμενα συντηρεῖται κτί-
σματα.

Γ'. Οἱ νόμοι τοῦ τιμίου, τοῦ δικαίου, τῆς ἀρετῆς
ἐν γένει, τῆς θεοσεβείας, δι' ὧν αἱ πράξεις τῶν ἐ-
λευθέρων καὶ θεοσεβικῶν διευθύνονται ὄντων.

116.

Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ὁ Κόσμος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι παρήχθη, καὶ διὰ τοιούτων ὑπὸ τοῦ
παραγαγόντος αὐτὸν Ὑψίστου Ὁντος διακυβεῖται
νόμων, ἔπεται, ὅτι τὸ Ὑψιστον τοῦτο Ὀν πρὸ αἰώ-
νων ὑπάρχει, μηδέποτε ἀρχὴν λαβόν· εἰ γὰρ ἔλα-
βεν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἦν αἰτία τῶν ὄντων, ἀλλ' αἰ-
τίας ἄλλης ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντως
ἐστίν.

117.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸ αἰώνων τὸ τοιοῦτον ὑπάρχει Ὀν,
καὶ πάντων τῶν ἐνδεχομένων ὄντων αἰτία ἐστὶ
καὶ ἀρχή, δῆλον ὅτι καὶ ἀναγκαίως ὑπάρχει, καὶ
ὅτι ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἡ ἀνάγκη ἐστὶ τῆς
ιδίας ὑπάρξεως. Ὅθεν μανηθάνομεν, ὅτι τὰ πάντα
δημιουργῆσαν Ὑπέρτατον Ὀν καὶ Ἀναρχον, καὶ
Ἀναγκαῖον, καὶ ἐπομένως Αἰώνιον ὑπάρχει Ὀν.

118.

Ἀναγκαῖον δὲ ὑπάρχον τὸ Ὑψίστον Ὄν, καὶ μη-
δεμίαν τοῦ εἶναι λαδὸν ἀρχήν, οὐδεμίαν πάντως
οὐδ' ἔλαβεν, οὐδὲ λήψεται μεταβολήν, ἣ τροπήν
τουτέστι, τὸ Ὑπέρτατον Ὄν, καὶ ὅλως Ἀμετά-
βλητον, ἣ Ἀτρεπτον ὑπάρχει Ὄν.

119.

Διὰ τῶν τοιούτων οὖν ἐξετάσεων καὶ τὰ λοιπὰ
τοῦ Ὑψίστου Ὄντος μαθάνει θεῖα προσύντα ὁ
ἄνθρωπος, τὸ Νοερόν δηλαδή, τὸ Ἐλεύθερον, τὸ
Πανάγαθον, κ. τ. λ. καὶ ἐπομένως, ὅτι τὸ Ἀπειρο-
τέλειον Αὐτὸ ὑπάρχει Ὄν.

Καὶ οὕτω τῆς λεγομένης Φυσικῆς Θεολογίας
καταβάλλει τὰς ἀρχάς.

120.

Ἀφοῦ δὲ αὐτῶ πῶς καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ὄντα ἐ-
ρευνήσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ Πανσόφου,
Παντοδυνάμου καὶ Παναγάθου Δημιουργοῦ λάβῃ
ιδέαν, ὡς ἐξ αὐτῶν ὁδηγούμενος, καὶ τὰς ὡς πρὸς
Αὐτὸν, καὶ τοὺς ὁμοίους ἑαυτῷ σχέσεις διερευνῶν,
τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἠθικοῦ ἐξάγει Νόμον, καθ' ὃν δια-
βιούσ, εἰς τὸ τέλος, δι' ὃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶ-
ναι παρήχθη, ὁδηγεῖται· τοῦτον δὲ παραβαίνων,
ἄθλιος καὶ κακοδαίμων ὅλως καθίσταται.

Οὕτω δὲ καὶ τὴν τοῦ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ μα-
θάνει διάκρισιν· καὶ πῶς τὸ μὲν ἐκ τῆς ὀρθῆς τῆς
ἐλευθερίας προκύπτει χρήσεως, τὸ δὲ ὡς ἐκ τῆς
καταχρήσεως αὐτῆς προέρχεται.

121.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ σκοπὸς, δι' ὃν ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, εἰς αὐτὸν μόνον ἀναφερόμενος, ἢ αὐτοῦ ἐστὶν εὐοντία καὶ μακαριότης, ὡς πρὸς τὸν Ποιητὴν δὲ τῶν ἀπάντων θεωρούμενος, τέλος ἔσχατον ἔχει τὴν αἰώνιον Αὐτοῦ δόξαν, ἔπεται, ὅτι τὰ εἰς Αὐτὸν ἄγοντα μέσα τὸν νόμον συμπληροῖ, καθ' ὃν πολιτευόμενος, τοῦ ἰδίου σκοποῦ τεύξεται, καὶ πρὸς τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ συνετέλεσει τέλος. Ὡς ἐκ τούτου τοίνυν ὁδηγούμενοι, καὶ τὰ μέσα εὐρήσομεν, δι' ὧν ἐπιτυχεῖν αὐτοῦ δυνησεται.

122.

Καὶ ἐπειδὴ ἄνευ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὅλως ἀδύνατον ἐστίν, ἵνα τοῦ ἰδίου σκοποῦ τύχη ὁ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι πρῶτον μέσον, δι' οὗ εἰς τὴν ἑαυτοῦ καταντᾷ εὐοντίαν καὶ μακαριότητα, καὶ ἐπομένως πρῶτον αὐτοῦ καὶ κύριον δικαίωμα ἐστὶ τὸ ἑαυτὸν διατηρεῖν.

123.

Ἐκ δὲ τοῦ δικαιώματος τούτου, καὶ τὸ δεύτερον πηγάζει δικαίωμα, τὸ τῆς ἰδιοκτησίας δηλαδή, ἐξ ἧς ἢ τοιαύτη προέρχεται διατήρησις.

124.

Τρίτον δικαίωμα ἔχει ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀναπτύσσειν καὶ τελειοποιεῖν τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ὡς ἐπιδεκτικὸς καὶ ἀναπτύξεως καὶ τελειοποιήσεως ὑπάρχων· ἄνευ γὰρ τούτου οὐδέποτε τοῦ προκειμέ-

σου τεύξεται σκοποῦ, οὐδὲ εἰς τὸ ἔσχατον καὶ κοινὸν πάντων τῶν ὄντων συντελέσει τέλος.

125.

Τὸ τέταρτον τοῦ ἀνθρώπου δικαίωμα εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀναφέρεται τοῦ φρονεῖν καὶ πράττειν πᾶν τὸ εἰς τὰ ῥηθέντα ἀναγόμενον δικαιοῦματα, μηδὲν ἄλλως ἐκ τῆς τῶν ἄλλων ἐξαρτώμενος βουλήσεως· ἄνευ γὰρ τοῦ δικαιοῦματος τούτου πάντα τὰ λοιπὰ ἀλυσιτελῆ ὅλως ἔσεται.

Δῆλον δὲ, ὅτι τὰ δικαιοῦματα ταῦτα σύμφωνα τῇ ὀρθῇ λόγῳ εἶναι δεῖ· ἄλλως γὰρ ἀντίθετον ὅλως τοῦ προκειμένου σκοποῦ παράγει ἀποτέλεσμα, εἰς κακοδαιμονίαν καὶ ἄκραν ἀθλιότητα φέρον τὸν ἄνθρωπον.

126.

Τοιαῦτα τινὰ ἐστὶν ἐν γένει τὰ τοῦ ἀνθρώπου δικαιοῦματα, ὧν ἡ πλήρης θεωρία τῆς καλουμένης Δικαιολογίας ὑπόθεσις μερικωτάτη γίνεται.

127.

Ἐκ τῶν δικαιομάτων δὲ τούτων καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐξάγεται καθήκοντα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ δικαίωμα ἔχει οὗτος τοῦ φρονεῖν καὶ πράττειν ἐλευθέρως πᾶν τὸ εἰς τὴν εὐοντίαν αὐτοῦ καὶ μακαριότητα φέρον, δῆλον ὅτι μάταιον ὅλως τὸ τοιοῦτον ἂν ὑπῆρχε δικαίωμα, εἰ ἀπὸ τοῦ ἐξασκεῖν τὰ εἰς αὐτὸ συντελοῦντα ἐκωλύετο.

Ὅθεν καὶ πᾶς τις εἰς καθήκοντα καθυποβάλλεται, δι' ἃ ὑπόχρεως καθίσταται, οὐ μόνον ἵνα μὴ

κωλύη, ἀλλ' ἵνα καὶ συνεργῇ ὅλαις δυνάμεσιν εἰς τὴν τῶν δικαιοματίων τοῦ ἑτέρου ἐξάσκησιν (α).

128.

Ὑπέρτατον δὲ, καὶ μόνον τῷ ἀληθινῷ ἀνθρώπῳ προσιδιάζον καθήκον ἐστὶ, τὸ διὰ τὸ πρὸς τὸν ἀπειροτέλειον τῶν ἀπάντων Δημιουργὸν ἀπεριόριστον σέβας, καὶ τὴν Αὐτοῦ διάπυρον ἀγάπην, καὶ πρὸς αἰώνιον Αὐτοῦ δόξαν τὴν ἀρετὴν ἐξασκεῖν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργάζεσθαι, συμφώνως τῷ παναγίῳ Αὐτοῦ θελήματι διαδιοῦντα, καὶ Αὐτῷ μόνῳ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεύοντα· ἐξ οὗ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τοῦ ἀνθρώπου προκύπτει καθήκοντα.

Ὅθεν καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα εἰς τὴν ἀγάπην ἀνάγεσθαι ἔχει· ἀγάπην δηλαδὴ τὴν πρὸς τὸν ἀπειροτέλειον τῶν ὄλων Θεόν, ἐκ πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων πηγάζουσαν, ἀγάπην τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ἐνεργουμένην.

129.

Τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα διαφόρως διαιρούμενα ἐστὶ· καὶ τινὰ μὲν γενικὰ λέγεται, οἷον τὰ πάντα ἀνθρώπους ἀποβλέποντα· τινὰ δὲ, μερικὰ, οἷον τὰ εἰς ἑαυτὸν, εἰς τοὺς γονεῖς, εἰς τὴν πα-

(α) Τὰ περὶ καθηκόντων, φίλτατε ἀναγνώστα, ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως καὶ ὑπὲρ τὴν πρόθεσιν τοῦ πονηματίου τούτου λεπτομερέστερον ἐξεργασμένα δόξει σοι. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων δήπου δικαιότερῳ εἶναι σοι περὶ τοῦ συγγράφαντος κρίνοντι συμβήσεται.

τρίδα κ. τ. λ. ἀναφερόμενα· καὶ ἄλλα μὲν ἀποφα-
τικὰ καλεῖται, δι' ὧν ἀπὸ παντὸς κακοῦ ἀποτρέπε-
ται ὁ ἄνθρωπος· ἄλλα δὲ, καταφατικά, δι' ὧν εἰς
ἀρετὴν προτρέπεται· καὶ τὰ μὲν τὴν ἐσωτερικὴν
τοῦ ἀνθρώπου ἀποδλέπει διαμόρφωσιν καὶ διά-
πλασιν, καὶ ἐσωτερικὰ ὀνομάζεται· τὰ δὲ τὴν ἐξ
αὐτῆς προερχομένην ἐξωτερικὴν αὐτοῦ συμμόρφω-
σιν καὶ διακόσμησιν ἀφορᾷ, καὶ ἐξωτερικὰ προσα-
γορεύεται.

130.

Καὶ διὰ μὲν τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς Θεὸν καθῆκον,
ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος μὴ μόνον διὰ τῆς θεωρίας καὶ
Αὐτοῦ καὶ τῶν δημιουργημάτων, τὰ περὶ Αὐτοῦ,
καὶ τῆς θείας Προνοίας, καὶ τοῦ θείου Αὐτοῦ εἶδέ-
ναι θελήματος, ἀλλὰ καὶ ἀδιστάκτως εἰς Αὐ-
τὸν πιστεύειν καὶ πεποιθέναι, καὶ ἐξ ὅλης ψυ-
χῆς καὶ καρδίας Αὐτὸν ἀγαπᾶν, καὶ ὅλως Αὐτῷ
ἀφοσιῶσθαι, καὶ τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας Αὐτοῦ
αἰέποτε συναισθάνεσθαι, μηδὲν τε διενθυμεῖσθαι,
μηδενὸς τε ἐφίεσθαι, ὃ τῷ παναγίῳ Αὐτοῦ ἀντι-
βαίνει θελήματι· πάντοτε καὶ πανταχοῦ καὶ νοῦν
καὶ καρδίαν εἰς Αὐτὸν ἀνατείνειν, ὕμνους καὶ εὐ-
χαριστίας καὶ θεήσεις πρὸς Αὐτὸν ἐγκαρδίως ἀνα-
πέμπων.

131.

Διὰ δὲ τὸ δεύτερον, ὃ ἐκ τοῦ πρώτου πάντως
πηγάζειν χρὴ, ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος λόγῳ καὶ ἔργῳ
τὰ αὐτὰ ἐκτιθέναι καὶ ὑποστηρίζειν φρονήματα

καὶ συναισθήματα, δημοσίως τε καὶ κατ' ἰδίαν
τὴν τῷ Θεῷ ὀφειλομένην προσφέρειν λατρείαν, καὶ
τῷ παναγίῳ Αὐτοῦ θελήματι πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ
σύμμορφον διαγωγὴν, ἐν πᾶσι τε νήφειν καὶ ἐπα-
γρυπνεῖν, ὅπως μηδὲν ἐναντίον τοῖς πρὸς τὸν Θεὸν
εἴπῃ, ἢ πράξῃ καθήκουσιν.

132.

Ἐκ τῶν καθηκόντων τούτων ἐξάγεται καὶ τὰ
τῆς θρησκείας καθήκοντα, ἅπερ εἰς δύο διαιρεῖ-
σθαι δύναται· εἰς ἐσωτερικὰ, καὶ ἐξωτερικά·
καὶ ἐσωτερικὰ μὲν ἐστὶν ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγά-
πη κ. τ. λ. ἐξωτερικὰ δὲ, ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
τῶν ἀπάντων ὁμολογία, καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ αἰ-
σθηταὶ ἱεραὶ πράξεις, δι' ὧν αἱ ἐσωτερικαὶ τοῦ ἀν-
θρώπου δηλοῦνται διαθέσεις, ὡς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνα-
φερόμεναι.

133.

Ἐσωτερικὸν δὲ καθήκον πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ ἄν-
θρωπος,

Πρῶτον μὲν, διὰ τῶν περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν
θείαν Αὐτοῦ Πρόνοιαν καὶ ἑαυτὸν γνώσεων, τὰς
ψυχικὰς ἑαυτοῦ ἀναπτύσσειν δυνάμεις· ἀσπάζε-
σθαί τε τὴν περὶ αὐτὰ ἀλήθειαν, τό τε πανάγιον
τοῦ Ὑψίστου διαγινώσκειν θέλημα, καὶ ἐν νῷ
καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτὸ διατηρεῖν, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ἰ-
δίαν ἐκπαιδεύειν συνείδησιν, καὶ αὐτῆς, οὕτως
ἐκπαιδευθείσης, ἀποδέχεσθαι τὴν φωνήν.

Δεύτερον· ἐν λόγῳ καὶ ὡς δέον τὰ τοῦ ἰδίου εἰδέναι ἐπαγγέλλματος.

Τρίτον· ἀγνὴν καὶ καθαρὰν τὴν ἑαυτοῦ τηρεῖν ψυχὴν ἀπὸ ἐννοιῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἀκαθάρτων καὶ πονηρῶν, ἐπαγρυπνοῦντα ἐπ' αὐτῶν, καὶ διὰ παντὸς νήφοντα.

Ἐὰν δέ τις αὐτῶν λάθῃ παρeisδύσασα, τὴν ταχίστην ἀποδιώκειν, καὶ τὴν ἐναντίαν αὐτῇ προθυμεῖσθαι παρeisάγειν· ὥστε τὸν ἔσω ἄνθρωπον, οἷον ναὸν Θεοῦ καὶ τοῦ Δείου ἀναδείκνυσθαι πνεύματος, καὶ λογικὴν, καὶ δειάν, καὶ πνευματικὴν, καὶ ὅλως δεοσεβεῖ πρέπουσαν λαβεῖν μόρφωσιν.

134.

Καθῆκον ἐξωτερικὸν πρὸς ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ, τὸ λόγῳ καὶ ἔργῳ συμφώνως τῇ ἐσωτερικῇ ταύτῃ διάγειν διαμορφώσει· καὶ ἐπομένως χρηστολόγον καὶ κόσμιον εἶναι, φιλεῖν τε τὴν ἀλήθειαν, καὶ σωφροσύνην καὶ ἀγνείαν καὶ ἐγκράτειαν καὶ φιλευπονίαν ἀσκεῖν· πάσας τε τὰς πρὸς ἀθέτησιν τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων ἀφορμὰς ὅλαις δυνάμεσιν ἀποφεύγειν, καὶ τὰς πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν συντεινούσας προθύμως ἐκζητεῖν.

135.

Ὅφείλει προσέτι ἑαυτῷ ὁ ἄνθρωπος τὰ πρὸς διατήρησιν ζωῆς καὶ υγείας δικαίως καὶ τιμίως κτᾶσθαι, καὶ ἐν λόγῳ αὐτῶν ἐπιμελεῖσθαι.

136.

Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι διὰ τὸ πρὸς ἑαυ-

τὸν καθήκον ὁ ἄνθρωπος, ὁφείλει τὸ μὲν σῶμα οὕτω διατηρεῖν, ὥστε ἐπιτήδειον εἶναι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, καὶ αὐτῇ ἀείποτε ὑπηρετεῖν· ταύτας δὲ οὕτω τελειοποιεῖν, ὥστε τὴν μὲν τοῦ γινώσκειν δύναμιν εἰς τὴν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ἀφορᾶν ἀλήθειαν, τὴν δὲ τοῦ βούλεσθαι, εἰς τὴν κατ' Αὐτὸν καὶ δι' Αὐτὸν ἀρετὴν.

137.

Καὶ διὰ τὰ πρὸς τοὺς λοιποὺς καθήκοντα, πάντα ἄνθρωπον ἐν γένει, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν, ἐκ καρδίας ὁφείλει ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾶν· ἐπομένως δὲ οὐ μόνον οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ διατηρεῖν ἔννοιαν ἢ μῖσος, ἢ ἐκδίκησιν, ἢ ὅποιονδήποτε ἄλλα πρὸς βλάβην αὐτοῦ διεγείρον πάθος, ἀλλὰ καὶ πάντοτε πειρᾶσθαι ἐν ἑαυτῷ τὴν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ὀφειλομένην αὐτῷ ἀναζωπυρεῖν ἀγάπην.

138.

Ἐξωτερικῶς δὲ, τὸ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ἐχθρῶν αὐτοῦ ὄντι προθύμως βοηθεῖν, καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς αὐτοῦ βελτιώσεως, ὡς οἶον τε φροντίζειν· ἐπομένως δὲ, οὐ μόνον μηδόλως βλάπτειν αὐτὸν, μηδὲ ἀδικεῖν ψευδόμενος, ἢ ἀπατῶν, καὶ πλανῶν ἐρμείσως ἢ ἀμέσως, προσωπικῶς ἢ κτηματικῶς αὐτῷ ἐπηρεάζων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτῷ λέγειν καὶ νοθετεῖν καὶ διδάσκειν, καὶ τῆς εὐθείας ἀποπλανηθέντα ὁδοῦ εἰς αὐτὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἐπανάγειν, καὶ ἐλθεῖν καὶ εὐεργετεῖν αὐτὸν, ἐν ἀνάγκαις

όντα, καὶ παραμυθεῖν, λυπούμενον, καὶ ἀνακου-
φίζειν, θλιβόμενον. Καὶ ἐν γένει, ὃ βούλεται τοὺς
ἄλλους πρὸς αὐτὸν ποιεῖν ἀγαθόν, τοῦτο καὶ κεῖνος
πρὸς τοὺς ἄλλους ποιεῖν ὀφείλει.

139.

Εἰ δέ τινα κτηματικῶς ἢ συκοφαντήσας ἠδίκη-
σεν, ἢ ἄλλως πως παρέδραψε, δεῖ αὐτὸν τὴν τα-
χίστην ἐπιστρέφειν μὲν τῷ ἀδικηθέντι τὸ δίκαιον,
κηρύττειν δὲ ὑπὲρ τοῦ συκοφαντηθέντος τὴν ἀλή-
θειαν, μηδόλως αἰσχυρόμενον.

Ἐξ ὧν μαυθάνομεν, ὅτι γενικὸν τοῦ ἀνθρώπου
καθῆκον ὡς πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐστίν, οὐ μόνον
μηδόλως κωλύειν ἀπὸ τῆς μετὰ λόγου τῶν δι-
καιωμάτων αὐτοῦ ἐλευθέρως ἐξασκήσεως, ἀλλὰ
καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πάντων ἀπε-
ριόριστον σέβας, καὶ διάπυρον ἀγάπην ὅλη δυνάμει
εἰς αὐτὴν συνεργεῖν, καὶ παντοίως αὐτὸν εὐεργετεῖν.

140.

Μερικώτερον δὲ, οἱ μὲν γονεῖς, ὡς ὄργανον τῆς
Θείας Προνοίας ἐπὶ τῶν ἰδίων τέκνων ὄντες, καὶ ἐπὶ
τὸ θεοσεβῶς ἀγαγεῖν αὐτὰ, ἐκθρέψαι τε καὶ ἐκπαι-
δεῦσαι ἐπιστάται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τῶν
ἀπάντων ἐπ' αὐτῶν ταχθέντες, καὶ ὡς λόγον περὶ
τούτων ἀποδώσειν μέλλοντες, ὀφείλουσιν.

Ἐσωτερικῶς μὲν, διὰ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπεριό-
ριστον καὶ ἐγκάρδιον σέβας, καὶ πρὸς αἰώνιον Αὐ-
τοῦ δόξαν καὶ τὴν αἰδίου τῶν ἰδίων τέκνων σωτη-
ρίαν, ἀπὸ καρδίας αὐτὰ ἀγαπᾶν, καὶ περὶ τῶν πρὸς

ἐπίτευξιν τούτου καταλληλοτέρων μέσων σκέπτεσθαι, τὴν θείαν ἐπιτούτω ἐπικαλουμένους ἀντίληψιν.

Ἐξωτερικῶς δὲ, περί τε ζωῆς καὶ ὑγείας, καὶ ἐξοικονομήσεως αὐτῶν, καὶ τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων μέσων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ περὶ τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς, καὶ ὅλως θεοσεδικῆς αὐτῶν ἀγωγῆς φροντίζειν, ἀπὸ παντός κακοῦ, ψυχὴν καὶ σῶμα βλάψαι δυναμένου, ἀποτρέποντες αὐτά· εἰς πᾶν δὲ ἀγαθὸν προτρέποντες, λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ὑποδείγματι διδάσκαλοι αὐτῶν ἐν πᾶσι γινόμενοι, καὶ εἰς τὸ γεννηθῆναι ἐν αὐτοῖς τὸν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν διαπλαττόμενον ἄνθρωπον μάλιστα προσέχοντες.

141.

Τὰ δὲ τέκνα ἐγκάρδιον διὰ τὸν Θεὸν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἰδίους ὀφείλει γονεῖς· καὶ δι' αὐτὴν οὐ μόνον ἐσωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς τιμᾶν αὐτούς· ὑπομένειν τε μετὰ πραότητος τὰς ἀσθενείας αὐτῶν, καὶ δέχεσθαι εὐπειθῶς τὰς εἰς τὸ ἀγαθὸν προτροπὰς· ὑπείκειν τε εἰς πάσας τὰς εὐλόγους αὐτῶν διαταγὰς· βοηθεῖν αὐτοῖς ἐν ἀνάγκαις οὔσι· καὶ οὐ μόνον μὴ δυσάρεστα αὐτοῖς εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς εὐλόγοις καὶ δικαίοις εὐαρεστεῖν αὐτοῖς ἐθέλειν· δέεσθαι τε τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπὲρ αὐτῶν, μεμνημένα πάντων, ὧν δι' αὐτοὺς ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν.

142.

Καὶ οἱ μὲν σύζυγοι, ἐσωτερικῶς μὲν ὅλη ψυχῇ

μετὰ Θεὸν ἀλλήλους ἀγαπᾶν ὀφείλουσι· πιστοί τε εἶναι εἰλικρινῶς πρὸς ἀλλήλους, μηδεμίαν κατὰ τῆς ἀλλήλοις ὀφειλομένης ἀγάπης, πίστεως, ἡ τιμῆς ἔννοιαν, ἣ ἔφесιν ἑῶντες εἰς ἑαυτοὺς παρεισάγεσθαι.

Ἐξωτερικῶς δὲ ἀλλήλους τιμᾶν ἀληθῶς, λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς τὴν συντήρησιν καὶ τὸ εὖ εἶναι, καὶ τὴν αἰδίων καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν σωτηρίαν προσέχοντες, τὴν ἐξ ὕψους ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ἐπικαλούμενοι ἀντίληψιν.

Καὶ τοῦ μὲν ἀνδρὸς ἡ πάντων τῶν ἀναγκαίων φροντίς καθήκον ἐστὶ μερικώτερον· τῆς δὲ γυναικὸς, ἡ τῶν κατὰ τὸν οἶκον ἐξοικονόμησις.

143.

Πάντες δὲ οἱ τὴν οἰκογένειαν συμπληροῦντες, ἀλλήλους διὰ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν ὀφείλουσι.

Καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι, λόγῳ ἔργῳ καὶ ὑποδείγματι καὶ νουθετεῖν καὶ βοηθεῖν τοῖς νεωτέροις, πρὸς τὸ τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα, ὡς δέον ἐκπληροῦν, καὶ κατὰ τὸ πανάγιον τοῦ Ὑψίστου διάγειν θέλημα.

Τοῖς δὲ νεωτέροις, κατὰ Θεὸν αὐτοῖς συμβουλεύουσι καὶ νουθετοῦσι προθύμως πείθεσθαι χρεῶν.

144.

Καὶ οἱ μὲν κύριοι, τοὺς ἑαυτῶν θεράποντας ὡς ἀδελφοὺς διὰ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν ὀφείλουσι.

Διδάσκειν τε αὐτοὺς τὰ περὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ περὶ τῆς αὐτῶν ἐπαγρυπνεῖν σωτηρίας, παρέχοντες

αὐτοῖς πάντα τὰ εἰς τοῦτο ἀπαιτούμενα· λατρείαν οἰκιακὴν, βιβλία κατάλληλα, χρόνον ἱκανὸν εἰς τὸ περὶ σωτηρίας αὐτῶν σκέπτεσθαι.

Φροντίζειν περὶ τῆς κοσμιότητος αὐτῶν, καὶ σωματικῆς ὑγείας καὶ καθαριότητος.

Πραεῖς εἶναι πρὸς αὐτοὺς, καὶ μετὰ χρηστότητος καὶ ἐπεικειάς ἐπανορθοῦν, καὶ πρὸς τὸ δέον ὁδηγεῖν.

Μὴ ὑπὲρ τὸ δίκαιον καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἐργασίαν παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖν.

Μὴ ἀποστερεῖν τὸν μισθὸν αὐτῶν· ἀλλ' ἐν καιρῷ ἀποδιδόναι αὐτοῖς τὸ ὀφειλόμενον.

145.

Οἱ δὲ θεράποντες, τοὺς ἰδίους κυρίους ἀπὸ καρδίας ἀγαπᾶν καὶ τιμᾶν ὀφείλουσι.

Πείθεσθαι τε αὐτοῖς, ὅταν συμφώνως τῷ τοῦ Θεοῦ ἐπιτάττωσι θελήματι, καὶ μάλιστα, ὅταν περὶ τῆς αὐτῶν νοουθετῶσι σωτηρίας· ὑπέκειν τε αὐτοῖς ἐν πᾶσι τοῖς δικαίοις, καὶ ἀρέσκειν ἐν πᾶσι τοῖς εὐλόγοις.

Ἐπιμελῶς καὶ πιστῶς καὶ μετὰ ζήλου εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, οὐ μόνον τῶν κυρίων παρόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπόντων μάλιστα, ἐνασχολεῖσθαι.

Κύριοι δὲ καὶ θεράποντες ὀφείλουσι φέρειν κατὰ νοῦν, ὅτι ἓνα μόνον ἔχουσι Κύριον, καὶ ὅτι πρὸς Αὐτὸν πάντως περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους διαγωγῆς λόγον ἀποδοῦναι χρεῶν.

146.

Οἱ τοῦ Ὑψίστου Λειτουργοί, πιστῶς καὶ μετὰ λόγου τὸ Αὐτοῦ πανάγιον διδάσκειν θέλημα, διὰ τὸ πρὸς Αὐτὸν ὀφειλόμενον σέβας, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Αὐτὸν καὶ τὰ Αὐτοῦ τέκνα ἀγάπης κινούμενοι, καὶ δι' ἔργων δεικνύειν, ἃ διὰ λόγων κηρύττουσι.

Τῶν δὲ Θεοσεδῶν πρὸς τοὺς Λειτουργοὺς καθήκον ἐστίν, ἀπὸ καρδίας αὐτοὺς καὶ ἀγαπᾶν καὶ τιμᾶν, καὶ πείθεσθαι αὐτοῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν προτρέπουσι, καὶ συμφώνως τῷ θεῷ νουθετοῦσι θελήματι.

147.

Καὶ πρὸς πάντας μὲν τοὺς πρεσβυτέρους τὴν πρέπουσαν ἀπονέμειν τιμὴν ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος.

Πρὸς δὲ τοὺς νεωτέρους νηφαλιότητος, σεμνότητος, σωφροσύνης, ἀγνείας καὶ ἐγκρατείας, καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς, ὀφείλει εἶναι ὑπόδειγμα, πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν Θεὸν ἀπὸ καρδίας σεβόμενος.

148.

Καὶ τοὺς φίλους κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, ἀποτρέπειν τε ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ προτρέπειν εἰς τὸ ἀγαθόν.

149.

Τοὺς δὲ ἐχθρούς, οὐ μόνον μὴ μισεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καρδίας διὰ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, καὶ μετ' αὐτῶν εἰρηνεύειν πειρᾶσθαι, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν δέεσθαι, καὶ ὅση δύναμις, αὐτοὺς δυστυχοῦντας εὐεργετεῖν.

150.

Καὶ πρὸς πάντας ἐν γένει ὁμοεθνεῖς καὶ ἄλλοεθνεῖς, ὁμοθρήσκους καὶ ἑτεροθρήσκους, ἐχθροὺς, φίλους, πάσης ἡλικίας, τάξεως, καὶ καταστάσεως, δεῖ ἑτοιμον εἶναι τὴν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ὀφειλομένην ἀγάπην δι' ἔργων δεικνύειν ἀγαθῶν, καὶ ἐπομένως πρὸς πάντας δίκαιον εἶναι, εὐθῆ, ἐπιεικῇ, φιλάνθρωπον, κόσμιον, εὐεργετικόν, μὴ δύσεριν, μηδὲ φιλόνεικον, εἰρηνεύειν μετὰ πάντων, μηδεμίαν αὐτοῖς δυσαρесκείας διδόντα ἀφορμήν.

Ἀποφεύγειν δὲ, ὅσον ἔνεστι, τὰς τῶν κακῶν ὁμιλίας χροῶν, καὶ ἐκζητεῖν τὰς τῶν ἀγαθῶν.

151.

Τῆς δὲ ἀληθοῦς τοῦ ἰδίου ἔθνους εὐημερίας, εὐλικρινῶς καὶ ἀδόλως ὀφείλει ἐφίεσθαι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς ταύτην συντελεῖν.

Τοὺς τε ὀφειλομένους φόρους προθύμως ἀποδιδόναι, καὶ τοῖς τὰ πράγματα διακυβερνῶσι πᾶσαν πρέπουσαν τιμὴν ἀπονέμειν.

152.

Τῶν μεταστάντων, συγγενῶν, γνωρίμων, ἐχθρῶν, φίλων, μεμνηῆσθαι, καὶ δι' αὐτοὺς, τὰς οἰκογενείας αὐτῶν δυστυχούσας, ἢ καὶ ἄλλους εὐεργετεῖν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ δέεσθαι. Πᾶν γὰρ τὸ δι' αὐτοὺς γινόμενον ἀγαθόν, ὥς ὑπ' αὐτῶν πραττόμενον θεωρεῖται.

153.

Τὰ δὲ περὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ,

Πρῶτον· διὰ τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτῶν γνώσεως, εἰς τὴν θεωρίαν ἀνάγεσθαι τοῦ ἀπειροτελείου τῶν ὅλων Δημιουργοῦ, καὶ τὴν ἐγκάρδιον Αὐτῷ προσφέρειν δοξολογίαν καὶ αἴνεσιν.

Δεύτερον· μηδεμίαν αὐτῶν ποιεῖσθαι κατάχρησιν, ἀλλὰ κατὰ λόγον καὶ συμφώνως τῷ τοῦ Ὑψίστου παναγίου θελήματι αὐτοῖς χρώμενον, ἐν πᾶσι τῷ πάντων τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι εὐχαριστεῖν.

154.

Καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ διὰ τὸν Θεὸν φευκτέον, ἢ πρακτέον, ἱερὸν καὶ δεῖον καθήκον τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ δευτέρου πάντα τὰ καταφατικά τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται καθήκοντα· ἐκ δὲ τοῦ πρώτου πάντα τὰ ἀποφατικά.

155.

Καὶ τῶν μὲν ἀποφατικῶν γενικώτερα ἐστὶ·

Πρῶτον· μηδὲν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Δείας Προνοίας, καὶ τοῦ Θεοῦ θελήματος μηδὲ ἐννοεῖν, μηδὲ ἐπιθυμεῖν, μηδὲ λέγειν, μηδὲ πράττειν ἐθέλειν.

Δεύτερον· μηδένα διὰ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πάντων ὀφειλόμενον ἐγκάρδιον σέβας κατ' οὐδένα τρόπον ἀδικεῖν.

156.

Τῶν δὲ καταφατικῶν γενικώτερα ὑπάρχει·

Πρῶτον· πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν Θεὸν ἀπὸ

καρδίας σέβεσθαι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὸ πρὸς Αὐ-
τὸν βαθύτατον καὶ ἀπεριόριστον δεικνύειν σέβας,
καὶ τὸ ἀγαθὸν πρὸς μόνην αἰώνιον Αὐτοῦ δόξαν ἐρ-
γάζεσθαι.

Δεύτερον· πάντας, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς, διὰ
τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, καὶ ὅση δύναμις, εὐεργετεῖν.

157.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τῶν ἱερῶν
καθηκόντων ἀθετήσεως, καὶ πρὸς τὴν δέουσαν αὐ-
τῶν ἐκπλήρωσιν, ἀνάγκη πᾶσα τὸν ἄνθρωπον κα-
τὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν πνευματικῶς καὶ νοῦν
καὶ καρδίαν ἐσωτερικῶς γεννηθῆναι, καὶ ἐξωτερι-
κῶς διαπλασθῆναι· τὴν δὲ τοιαύτην γέννησιν καὶ
διάπλασιν μόνος ὁ τὴν θεοσεβικὴν δύναμιν τῷ ἄν-
θρώπῳ ἐνθεῖς ἐκτελέσαι δύναται, ὀφείλει τέλος ὁ
ἄνθρωπος πρὸς Αὐτὸν διὰ παντὸς ἀποτείνεσθαι, καὶ
τὴν θείαν ἐπικαλεῖσθαι ἀντίληψιν, καὶ τὴν τοῦ
Θείου πνεύματος ἐξαιτεῖσθαι ἐπιρρόην καὶ ἐπενέρ-
γειαν, ὅπως δι' αὐτῆς γεννηθεὶς πνευματικῶς καὶ
διαπλασθεὶς, καὶ ὑπ' αὐτῆς φωτιζόμενος καὶ ῥωννύ-
μενος, μὴ μόνον τὰ πρὸς τὸν Πλάστην καὶ Δημι-
ουργόν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς λοι-
ποὺς πάντας, ὡς θεόν, ἐκπληροῦν δυνήθῃ καθήκοντα.

158.

Τοιαῦτα τινὰ ἐστὶ καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθή-
κοντα, ὧν ἡ λεπτομερὴς θεωρία τῆς λεγομένης Ἠ-
θικῆς ἰδιαίτατον ὑπάρχει ἀντικείμενον.

159.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος δυνάμεις μόνον παρὰ τοῦ τῶν ὅλων ἔλαβε Δημιουργοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἄνευ τῆς τῶν ἄλλων συνεργείας καὶ αὐτὰς τελειοποιῆσαι, καὶ τὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ὡς δέον, ἐξασκῆσαι, καὶ τὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ὡς χρεὴ, ἐκπληρῶσαι ὅλως ἀμύχανον ἐστίν, ἀνάγκη πᾶσα ὅπως, μετὰ τινων ἄλλων κοινωνῶν, εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ καθοδηγῆται.

Ὅθεν μαθαίνομεν, ὅτι ὁποιαδήποτε κοινωνία, ἢ πολιτεία, ὡς ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως λαμβάνει τὴν ἀρχήν.

160.

Κατὰ πᾶσαν πολιτικὴν κοινωνίαν τέσσαρα τινὰ, ὡς ἀναγκαῖα, ἀπαιτεῖται· τέχνη, νόμοι, ἠθικὴ, καὶ ἀληθὴς θρησκεία. Διὰ μὲν γὰρ τῶν πρώτων τὰ μέσα εὐρίσκεται, δι' ὧν αἱ τοῦ ἀνθρώπου θραπέυονται ἀνάγκαι· διὰ δὲ τῶν δευτέρων ἡ ἀπαιτούμενη διατηρεῖται ἁρμονία· καὶ διὰ τῶν δύο τελευταίων οὐ μόνον ὁ ἕξω, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος εἰς κοινωνίαν ἐπιτήδειος καθίσταται.

161.

Παστῶν τῶν εἰς τὴν κοινωνίαν ἀναγκαίων τεχνῶν, πρώτη μὲν ἐστίν ἡ Γεωργία, καὶ ὅσαι εἰς τὴν ἀναγκαίαν ταύτην συντελοῦσι τέχνην· δευτέρα δὲ, τὸ Ἐμπόριον, τὸ τὴν Γεωργίαν θαυμασίως προάγον· αἱ δὲ λοιπαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐ-

πωφελείς ὑπάρχουσιν, ὥς πρὸς τὰς χρείας τοῦ ἀνθρώπου ἀναφερόμεναι.

162.

Ὡς δὲ ὁ μερικὸς ἄνθρωπος διὰ τῆς ὀρθῆς καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἐξασκήσεως, καὶ τῶν καθηκόντων ἐκπληρώσεως εἰς τὸ αὐτοῦ ὁδηγεῖται τέλος, οὕτω καὶ ὁ κοινωνικὸς, εἴτε ἡ κοινωνία ἐν γένει, ἐθνικὰ καὶ πολιτικὰ ἔχει δικαιώματα καὶ καθήκοντα ὧν, ὥς δέον, διενεργουμένων, βεβαίως τοῦ ἑαυτῆς ἐπιτυγχάνει σκοποῦ.

Καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ βάσις τῶν πολιτικῶν νόμων· οὗτοι γὰρ τὴν διατήρησιν, τὴν κτήσιν, τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τῶν μελῶν καὶ τῆς ὅλης ἀποδλέπουσι κοινωνίας.

163.

Οἱ πολιτικοὶ νόμοι, αἱ ἀναφοραὶ εἰσὶν, ἡ τῶν μελῶν πρὸς τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, καὶ οὗτοι ἐπὶ τῶν μερικῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων ἐπιστηρίζονται· ἡ τῶν μελῶν πρὸς τὴν ὅλην κοινωνίαν, καὶ οὗτοι βάσιν ἔχουσι τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν μελῶν τῆς ὅλης κοινωνίας, ὑπὸ τῶν κυβερνώντων αὐτὴν παρισταμένης· ἡ τῆς ὅλης κοινωνίας πρὸς ἐτέραν κοινωνίαν, καὶ οὗτοι ἐκ τῶν ἐθνικῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν.

164.

Καὶ τοιαῦτα τινὰ ἐστὶ τὰ στοιχεῖα, οὕτως εἰπεῖν, πάσης κοινωνίας. Ἀλλὰ πρὸς τελειοποίησιν

αὐτῶν ἀνάγκη πᾶσα, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ γνώσεις
εἰς τοῦτο συντελέσωσιν· ἄνευ γὰρ αὐτῶν καὶ αἱ
τέχναι μένουσιν ἀτελεῖς, καὶ αἱ τῶν ἀνθρώπων
δυνάμεις τῆς δεύσης στεροῦνται ἀναπτύξεως.

165.

Ἄλλ' ἄρα γε μόνον ἡ παροῦσα κοινωνία τὸ τέλος
ἐστὶ, δι' ὃ ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, καὶ δι' αὐτῆς τὴν
ἑαυτοῦ εὐρίσκει εὐοντίαν καὶ μακαριότητα;

Τὸ τέλος παντὸς κτίσματος ἀνάλογον ἐστὶ ταῖς
αὐτοῦ ιδιότησιν· ἄλλως γὰρ μάταιαι ἂν ἀπέβαινον
αἱ ιδιότητες αὗται, καὶ εἰς μάτην ὁ Πάνσοφος
Δημιουργὸς τὴν ὑπαρξίν αὐταῖς ἔδωκεν. Ὡς ἐκ
τῶν ιδιοτήτων οὖν τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγοῦμενοι, καὶ
τὸ, δι' ὃ ἐκτίσθη, τέλος ὁποῖον ἐστὶν εὑρεῖν δυνησό-
μεθα.

166.

Τὴν τοῦ μαυθάνειν ιδιότητα τοῦ λογικοῦ τούτου
ὄντος διερευνῶντες, βεβαιούμεθα, ὅτι ἡ τοιαύτη
δύναμις ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐ μόνον τὴν ἀνήκου-
σαν αὐτῇ οὐ λαμβάνει ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ εἰς
παντοίας πολλάκις φέρει τὸν ἄνθρωπον ἀπάτας.

Τὴν δὲ τοῦ ἐφίεσθαι δύναμιν παρατηροῦντες,
μανθάνομεν, ὅτι οὐδεμία τοῦ βίου τούτου ἀπόλαυ-
σις καταπαῦσαι αὐτὴν ἐξισχύει. Ὅσον γὰρ ὁ ἄν-
θρωπος εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων προβαίνει, το-
σοῦτον καὶ ἡ τοῦ εἰδέναι ἔφεσις αὐτῷ ἐπιτείνεται·
καὶ ὅσον ἀπολαμβάνει, τοσούτω μᾶλλον καὶ ἐπι-
θυμεῖ· καὶ οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς οὕτως ἐστὶ μέγα,

οὕτω λαμπρὸν, ὅπερ μετὰ παρέλευσιν χρόνου, οὐ μικρὸν καὶ ἀμαυρὸν φαίνεται.

Ὅθεν δῆλον γίνεται, ὅτι τὰ ἐπίγεια πάντα, καὶ ὧν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ὁ ἄνθρωπος ἀπολαύειν δύναται, οὐδεμίαν ἔχει ἀναλογίαν ὡς πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον τάσιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ θεωρούμενα.

167.

Ἐὰν δὲ καὶ εἰς τὸν παρόντα τοῦ ἀνθρώπου ἀποβλέψωμεν βίον, πειθόμεθα, ὅτι οὐ μόνον οὐδόλως ἐν αὐτῷ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐρίσκει εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς μυρίας ἐκ τοῦ ἐναντίου περιπίπτει συμφορὰς καὶ ταλαιπωρίας. Καὶ γὰρ ὁ ἰσχυρὸς ἐν γένει καταδυναστεύει τοῦ ἀνισχύρου· ὁ ἀδίκος κατακυριεύει τοῦ δικαίου· καὶ βραβεύεται μὲν πολλὰκις ἡ κακία, καταδιώκεται δὲ καὶ τιμωρεῖται ἡ ἀρετὴ· μυρίαὶ δὲ ἀπάται, ἀναρίθμητοι νόσοι, διαβολαί, συκοφανταί, ληστεῖαι, παντοδαπὰ ἐν γένει φυσικὰ καὶ ἠθικὰ κακὰ, καταπιέζουσι καὶ κατατρύχουσι τὸν ταλαίπωρον ἄνθρωπον, καὶ καθιστᾷσιν αὐτὸν ἐν τῷ παρόντι βίῳ πάντων τῶν αὐτῷ γνωστῶν ὄντων ἀληθῶς ἀθλιώτατον.

168.

Ὅταν οὖν αἱ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις ἐν τῷ παρόντι βίῳ διάκενοι μένωσιν· ὅταν διὰ τούτων, ἀντὶ τοῦ εὐτυχεῖν, μυρίας ὑποφέρῃ δυστυχίας· ὅταν ἡ παροῦσα ἀκαριαία, οὕτως εἰπεῖν, ζωὴ μηδόλως ταῖς αὐτοῦ ἀναλογῇ ιδιότησι, δῆλον ὅτι θάτερον τῶν δύο ἀληθὲς ἐστίν, ἢ ὅτι αἱ ιδιότητες αὗται εἰς

μάτην τῶ ἀνθρώπῳ ἐδωρήθησαν, καὶ ἐπὶ τῶ κα-
κοδαιμονεῖν μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήχθη· ἢ ὅτι
μετὰ τὸν βίον τοῦτον καὶ ἕτερος ὑπάρχει ἀτελεύ-
τητος αἰὼν, καθ' ὃν καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ λογικοῦ
τούτου κτίσματος τῆς θεούσης τεύξονται ἀναπτύ-
ξεως, καὶ τῆς ἀναλογούσης αὐτῷ μακαριότητος
μέτοχον τοῦτο γενήσεται. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον, ταῖς
δείαις τελειότησιν ὅλως ἐναντιούμενον, ψευδέστα-
τον ὄντως ἐστίν· ἄρα τὸ δεύτερον, τῇ Σοφίᾳ καὶ Ἀ-
γαθότητι, καὶ ταῖς λοιποῖς προσοῦσιν αὐτῷ συμ-
φωνότατον ὑπάρχον, ἀληθέστατον πάντως ἔσεται.

169.

Παρατηροῦντες δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος
ἐν γένει οὐ μόνον μέλλοντα αἰῶνα κατανοῆσαι δύ-
ναται, ἀλλ' ὅτι καὶ πραγματικῶς τὴν ἰδέαν ἔχει
μελλούσης ζωῆς· καὶ ὅτι ἀδύνατον ἐστὶ τὴν τοι-
αύτην αὐτὸν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ λαβεῖν δύναμιν,
ἐπὶ τῷ ἐξαπατάσθαι μόνον ὑπ' αὐτοῦ, βεβαιού-
μεθα, ὅτι ὑπάρχει τῶντι μέλλον ἀτελεύτητος
αἰὼν, καθ' ὃν τῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, ὡς δέον,
ἀναπτυσσομένων, τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ μακαριό-
τητος μέτοχος ἀληθῶς οὗτος γενήσεται.

170

Ἀλλ' εἰ μέλλον ἀτελεύτητος ὑπάρχει βίος, εἰ
μετὰ θάνατον ὁ ἄνθρωπος τὴν ἑαυτοῦ τῶντι εὐρί-
σκει μακαριότητα, τίνι τρόπῳ ἐκ τούτου εἰς ἐκεί-
νον εἰσαχθήσεται; καὶ τίς αὐτοῦ ἀσφαλῆς ὁδηγὸς
ἔσεται;

Πάντως προσήκον ἐστὶ τῇ τοῦ Ὑψίστου ἐκείνου ὄντος Ἀγαθότητι, τοῦ μόνου τὰ μέλλοντα εἰδότητος, καὶ τὰ πάντα ἐπισταμένου, καὶ τὰς τοιαύτας δυνάμεις τῷ λογικῷ αὐτῷ ἐνθέντος κτίσματι, ὅπως καὶ ὁδηγῇ αὐτὸ φωτίζον, καὶ ἐνισχύῃ ὑποστηρίξον, καὶ εἰσάγῃ ἀσφαλῶς εἰς τὸν μέλλοντα ἐκείνον αἰῶνα, καὶ μέτοχον τῆς ἀλήκειου ἐκείνης ἀποκαθιστᾷ μακαριότητος.

Ἐκ τούτων δὲ τὴν ἀνάγκην μαυθάνομεν θείας Ἀποκαλύψεως, εἰς τὸν μέλλοντα ἐκείνον καὶ ἀγγέλω καὶ μόνον ἀληθινὸν χειρᾶγωγούσης τὸν ἄνθρωπον βίον, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸ εἶναι αὐτῷ ὁ τῶν ἀπάντων Δημιουργὸς ἐδωρήσατο.

171.

Τοιαῦται τινὲς καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ εἰσὶ γνώσεις, ὧν τὰς περὶ πάντων ἐν γένει τῶν ὄντων διαλαμβανούσας, καὶ περὶ τοῦ σύμπαντος Κόσμου μερικώτερον, καὶ περὶ ψυχῆς πραγματευομένης, καὶ τὰ περὶ τὸν Δημιουργὸν θεωρούσας, Μεταφυσικὴν τινὲς καλέσαντες, καὶ τῇ Λογικῇ καὶ Ἠθικῇ αὐτὴν ἐνώσαντες, Φιλοσοφίαν ἐν γένει προσηγόρευσαν· τὰς δὲ εἰς αὐτὴν ἀναφερομένης γνώσεις φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας ὠνόμασαν. Περὶ ὧν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐξ Ἀποκαλύψεως γνώσεων, μερικώτερον ἤδη ἐν συντόμῳ διαλαμβάνομεν.

Φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι.

172.

Ἡ Φιλοσοφία περὶ πάντα τὰ ὄντα ἐνασχολου-

μένη, τὴν περὶ αὐτὰ ἐν γένει ἐκζητεῖ ἀλήθειαν,
καὶ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης καταβάλλει
τὰς ἀρχάς.

173.

Καὶ διὰ μὲν τῆς Λογικῆς τὸν ἔσω διερευνᾷ ἄν-
θρωπον, τὰς γνωστικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ
τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, καὶ τοὺς νόμους, καθ' οὓς καὶ
ἐννοεῖ καὶ διανοεῖται καὶ γινώσκει, καὶ τὰ γινω-
σκόμενα ἐκτίθησιν, ἐξετάζουσα.

174.

Διὰ δὲ τῆς Μεταφυσικῆς τὰ περὶ τὰ γινωσκό-
μενα ἐν γένει θεωρεῖ· μερικώτερον δὲ τί τὸ μέγα
τοῦτο Δημιούργημα ἐξιχνιάζει· τίς τε αὐτὸς ὁ ἔσω
ἄνθρωπος· καὶ τέλος εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ὑπερτά-
του ὄντος ἀνάγεται.

175.

Ἡ Ἠθικὴ τελευταῖον τὰ πρακτέα πάντα, καὶ
τί δίκαιον, ἢ ἄδικον· τί κακία ἢ ἀρετή· τίνα τε
ἐστὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς ἑαυτὸν,
καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς καθήκοντα διδάσκει· ὅποιαν
τε εἶναι δεῖ τὴν κοινωνίαν, καὶ διὰ τίνων διακυ-
βερνᾶσθαι νόμων ἐξετάζει.

Ταύταις δὲ τινες καὶ τὰς περὶ τοῦ Δικαίου καὶ
τοῦ Καλοῦ θεωρίας, μερικώτερον αὐτὰς πραγμα-
τευόμενοι, προστιθέασι, τὴν μὲν, Δικαιολογίαν,
τὴν δὲ, Αἰσθητικὴν, ἢ Συναισθητικὴν, ἢ Καλολο-
γίαν ὀνομάζοντες.

176.

Διὰ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν, καὶ αὐτογνω-
στικὸς ἐνεργείᾳ καθίσταται ὁ ἄνθρωπος, καὶ μετὰ
πάντων τῶν ὄντων κοινωνεῖ· καὶ τὸ αἰδίου καὶ ἀ-
θάνατον αὐτοῦ καταμανθάνει, καὶ τὴν μεταξὺ
κτισμάτων καὶ Κτίστου ἄπειρον ὑπερπηδᾷ ἀπό-
στασιν, καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ἣν ὡς πρὸς τὰ περὶ αὐ-
τὸν γνωστὰ ἔχει δημιουργήματα, καὶ τὸ φύσει
διάφορον αὐτοῦ ὡς πρὸς ἐκεῖνα, καὶ τὴν θεοσεβι-
κὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἔσχατον, δι' ὃ ἐκτίσθη,
τέλος διαγινώσκει.

Γνώσεις ἐξ Ἀποκαλύψεως.

177.

Ἀποκάλυψις ἐστὶ θείων ἢ θεοσεβικῶν ἀληθειῶν
διακοίνωσις, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
παντὶ θεοσεβικῷ κτίσματι, ὡς θέον εἰς Αὐτὸν ἀπο-
τεινομένη, ἐκτελουμένη.

Ὅθεν καὶ Γνώσεις ἐξ Ἀποκαλύψεως ὀνομασθῆ-
ναι ἔχουσι πᾶσαι αἱ αὐτὴν ἀποβλέπουσαι ἀλήθειαι.

178.

ὑπόθεσις δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως κυρίως ἐστὶν Αὐ-
τὸς ὁ Θεός, καὶ αἱ μεταξὺ Αὐτοῦ καὶ τῶν κτισμάτων
αἰδίοι σχέσεις. Ὅθεν καὶ εἰς τὰ πιστευτέα καὶ τὰ
πρακτέα, ἢ τὰ τούτοις παρεκόμενα ἀναφέρεται.
Καὶ τὰ μὲν πρῶτα, δόγματα ἐστί· τὰ δὲ δεύτερα,
δικαιώματα, ἐντολαί, παραγγέλματα, νοθεσίαι,
προτροπαί, διδασκαλίαι· καὶ τὰ τρίτα, ἐπαγγελίαι,
προσδοκίαι.

179.

Διακριτικὰ δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐστὶ·

Πρῶτον· σύμφωνος ἀείποτε ὑπάρχει ταῖς τοῦ Ὑψίστου τελειότησι.

Δεύτερον· σύμφωνος διὰ παντὸς ἐστὶ τῶ ὑπερ-φυσικῷ τοῦ Θεοσεδικοῦ ὄντος σκοπῷ, καὶ τῶ ἐσχάτῳ αὐτοῦ τέλει, τῇ αἰωνίᾳ δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ δόξῃ, καὶ τῇ αἰδίᾳ Αὐτοῦ κοινωνίᾳ καὶ ἀπολαύσει, ἢ τῇ αἰδίᾳ τοῦ Θεοσεδικοῦ ὄντος μακαριότητι.

Τρίτον· ἡ ἀποκάλυψις ἀνωτέρα μὲν τῆς διανοητικῆς ὑπάρχει ἱκανότητος, τῶν μὴ ὡς θεόν πρὸς κατανοήσιν καὶ ἀποδοχὴν αὐτῆς παρεσκευασμένων, οὐδέποτε δὲ ὑπὲρ λόγον, οὐδὲ ἀντιφάσκουσα.

180.

Λέγεται δὲ Ἀποκάλυψις ἡ τοιαύτη τῶν θεῶν ἀληθειῶν δήλωσις, πρὸς διαστολὴν τῶν ὡς ἐκ τῆς ἀπλῆς Θεωρίας τῶν κτισμάτων ἀνακαλυπτομένων, καὶ εἰς αὐτὰ μόνον ἀναφερομένων ἀληθειῶν· ἃς εἴ τις καὶ ἀνακαλύψει ἰδιαιτέρως καλέσειεν, οὐκ ἂν ἀπο σκοποῦ αὐτὰς προσαγορεύσειεν.

Ἀποκάλυψις Θεῶν.

181.

Πάσας τὰς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας, εἰς πέντε τινα αἰονεὶ κεφάλαια ἀναγαγεῖν δυνατόν.

Πρῶτον· εἰς ἀληθείας, περὶ Αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ τὰ θεῖα προσόντα, καὶ τὴν ὑπ' Αὐτοῦ πάντων τῶν κτισμάτων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν περιστρεφόμενας.

Αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν ὁ ὢν, ὁ μόνος κυρίως καὶ ἀληθῶς ὢν, ὁ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα παραγαγὼν, καὶ συνέχων αὐτὰ καὶ κυβεργῶν, καὶ περὶ αὐτῶν προνοῶν.

Δεύτερον εἰς ἀληθείας, τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντων τῶν θεοσεδικῶν ὄντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὐσίωσιν, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐντεθεῖσαν, καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὄντων αὐτὰ διαστέλλουσιν θεοσεδικὴν δύναμιν μερικώτερον ἀφορώσας.

Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ καὶ τὸν ἀνθρώπου καὶ πάντα τὰ θεοσεδικὰ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος οὐσιώσας, καὶ θεοσεδικὰ καὶ ἀθάνατα ποιήσας, καὶ δύναμιν αὐτοῖς ἐνθεῖς τοῦ Αὐτοῦ μόνου ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεύειν, Αὐτὸν μόνον ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ ἀγαπῶντα καὶ σεβόμενα.

Τρίτον εἰς ἀληθείας, τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως, καὶ τελειοποιήσεως, καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ παντὸς θεοσεβικοῦ ὄντος, τῇ ἰδιαιτέρᾳ θείᾳ Προνοίᾳ, ἣ θείᾳ Χάρτι ἐκτελουμένης, καταφαινούσας.

Μόνος γὰρ ὁ κτίσας αὐτὰ, καὶ τὴν θεοσεδικὴν δύναμιν αὐτοῖς παρασχὼν, καὶ διαπλάσαι καὶ διαμορφῶσαι καὶ τελειοποιῆσαι, καὶ ἀληθῶς τέκνα Αὐτοῦ καταστῆσαι δύναται.

Τέταρτον εἰς ἀληθείας, τὴν ἐνδεχομένην γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὑπ' Αὐτοῦ δημιουργηθέντων, καὶ τοῦ παναγίου Αὐτοῦ θελήματος, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς προκύπτον ἐγκάρδιον καὶ ἀπεριόριστον σέβας ἀπαιτούσας.

Αὐτῷ γὰρ προσέχειν τὸν νοῦν καὶ παντ' ἀνθρώ-
πῳ καὶ παντὶ θεοσεβικῷ ὄντι δεῖ, καὶ ἐντὰ καὶ
τὰ λοιπὰ διερευνᾶν κτίσματα, καὶ τὸ θῆον διαγι-
νώσκειν δέλημα, καὶ διὰ τὸ πρὸς Αὐτὸν ἀπεριόρι-
στον σέβας, ποιεῖν αὐτὸ, καὶ πρὸς τῇ αἰώνιον Αὐ-
τοῦ διὰ παντὸς ἀποβλέπειν δόξαν.

Πέμπτον τέλος· εἰς ἀληθείας, τῇ ἀνάγκῃ τῆς
τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας εἰς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως,
καὶ τῆς εἰς Αὐτὸν ἀδιστάκτου πίστεως, καὶ δια-
πύρου ἀγάπης, καὶ ἀκλονήτου ἐκτίδος, καὶ τὰ ἐκ
τούτων προκύπτοντα ἀποτελέσματα, τὴν μετ' αὐ-
τῶν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ πνεύματος κοινωνίαν, τὸν
δὲ Αὐτοῦ πραγματικὸν καὶ μεκὸν Θεῖον φωτισμὸν
καὶ συνέτισιν καὶ ἐνίσχυσιν αἱ ἐνθέωσιν, καὶ τὴν
δὲ Αὐτοῦ πνευματικὴν διαθήκην καὶ τελειο-
ποίησιν ἰδιαιτέρως δεικνυσίαις.

Αὐτῷ γὰρ καὶ νοῦν καὶ καρδίαν παραδοῦναι
χρεῶν, καὶ Αὐτῷ ὅλως ῥοσιοῦσθαι καὶ πιστεύειν
καὶ ἐλπίζειν, καὶ Αὐτὸν ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας
ἀγαπᾶν, καὶ Αὐτῷ ἐγκραδίως λατρεύειν, καὶ Αὐ-
τὸν μόνον ἐπικαλεῖσθαι.

Τότε δὲ, ἀλλὰ τῇ καὶ μόνον, ὁ τῶν ὅλων ἀ-
πειροτέλειος Θεὸς μὲν τοῦ οὕτως Αὐτὸν σεβομέ-
νου κοινωνεῖ, καὶ ἐκεῖ τὸ πνεῦμα Αὐτοῦ ἐπ' αὐ-
τὸν, καὶ φωτίζει κοσυνετίζει καὶ ἐνισχύει αὐτὸν,
καὶ διαπλάττει καὶ διαμορφοῖ, καὶ ἀληθῶς ἐνθεον
καὶ Θεόν, καὶ ἐν γείᾳ θεοσεβῆ, καὶ αἰδίως μα-
κάριον τῇ τοῦ Θεοῦ Αὐτοῦ πνεύματος δυνάμει, καὶ
τῇ Θεῷ Χάριτι φὸν ἀπεργάζεται.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ. 14, στιχ. 43, γράφε, καὶ κατὰ Θεόν. σελ. 35, στίχ. 3, γρ.
δεραι. σελ. 46, στι. 9, γρ. Ἀρχιτεκτονική. σελ. 47, στίχ. 18 γρ. εὐά-
ρεστα. σελ. 50, στι. 15, γρ. ἔχειν. σελ. 58, στίχ. 14. γρ. ἐπιστήμην.
σελ. 75, στίχ. 26, γ. ὄση.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΤΑΤΣ